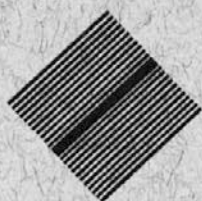

POSTNINA PLACANA V GOTOVINI.

B E S E D A

O SODOBNIH VPRAŠANJIH

LETO II.
ŠTEV. 6.

Revija »BESEDA o sodobnih vprašanjih« izhaja mesečno. — Izdaja in urejuje jo za konzorcij Pitako Vilko. — Uredništvo in uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 22/I (Delavska zbornica). — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani, Wolfova ulica št. 1. (Predstavnik A. Kolman.) — Revija stane letno Din 50.—, polletno Din 25.—, četrtletno Din 15.—; za Avstrijo letno Šil. 8.—; za Nemčijo letno RM 5.—; za vse ostale države S 150.—. — Naročnino je pošiljati na čekovni račun poštne hranilnice v Ljubljani, št. 16.099, telefon št. 2265. — Rokopisov ne vračamo.

Vsebina

Mirko Javornik: VELIK VPRAŠAJ — J. Brilej: »MATERIALISTI« — Ciril Kočever: DVE KRIZI — Dr. Jože Pokorn: »SLOVENSKE« POTI V GOSPODARSTVU — PREGLED: Slovenski katoliški akademiki na razpotju — Nemška enotna delavska fronta — Diktatura v Avstriji. — OCENE.

Vabilo na subskripcijo!

Koncem junija izide

KROG

zbornik leposlovja, umetnosti in razprav v založbi sotrudnikov in v uredbi R. Ložarja. Sodelavci bodo: Mirko Javornik, Edvard Kocbek, Rajko Ložar, Bogomir Magajna, France Marolt, Pino Mlakar, Boris Orel, Bogo Pregelj, Božo Vodusek, Vilko Ukmar in drugi. Knjiga bo obsegala 160 strani revijalnega formata z originalno glasbeno prilogo V. Ukmarja ter 8 prilog na umetniškem papirju z reprodukcijami plesa Pina in Pie Mlakar, del ljudske upodabljalne umetnosti, del Fr. Goršeta, M. Maleša, arh. F. Tomažiča in drugih. Cena knjige znaša v prednaročbi 35 Din. V knjigotrštvu bo cena znatno višja. Subskripcija traja do 30. junija 1933. Knjiga se naroča v subskripciji na naslov: Zbornik »Krog«, Ljubljana, Bleiweisova cesta 20/III.

SLOWENISCHE ERZÄHLER.

V tej antologiji, ki jo je zbral, uredil in prevel dr. Joža Glonar, beremo v kazalu prav čudne stvari. Stalno beremo »Oberkrain« in »Unterkrain«. Kje na svetu sta vendar ti dve deželi! Mi poznamo samo Gorenjsko in Dolenjsko! Potem pa še lepša cvetka: »Gradiška (Gradisca d'Isonzo), Stadt am Isonzo, südlich von Cormons...« Kaj spaka je to — Isonzo? Pa menda ja ne — Soča? Slovenska Soča? Slowenische Erzähler? Ponavljajo se tudi bedasti nemški prevodi slovenskih krajevnih imen in to čisto po nepotrebem: »Brežice (Rann)«, »Škofja Loka (Bischoflack)«, »Poljane (Pölland)«, »Auersperg (Turjak)«, »Železniki (Eisnern)«. Te stvari bodo sedaj dobili v roke udeleženci kongresa Pen-kluba! R. S.

B E S E D A

O SODOBNIH VPRAŠANJIH

LETO II.

JUNIJ 1933

ŠTEV. 6

Mirko Javornik:

Veliki vprašaj

V naravi vsake človeške ustanove je, da se skuša čim dlje ohraniti v življenju. To dejstvo je vidno povsod in ni zmeta, če trdimo, da se v vseh človekovih delih in njih trajanju javlja s primarno silo tisto osnovno teženje človeškega rodu: želja, nezavedno hotenje po večnosti, po povekovečenju sebe samega, svojega dela, zakaj nihče noče, da bi z njim prenehalo tudi vse, kar je recimo imel za svojo življenjsko delo, za svojo večnostno nalogo na svetu, za svoj ideal, v čigar uresničenju naj bi se ohranila podoba sveta tako, kakor jo je nosil v sebi sam. Ta težnja in ta potreba se javlja pri poedinu in pri njegovem delu, še bolj pa pri skupinah, ki so si v življenju zastavile isti izrazit cilj. Najbolj pri skupinah, ki skušajo po svojem spoznanju in dognanju urejati življenje in usodo celote ali jo celo usmerjati tako, da njim neposredno koristi. Za nadaljevanje vsakega dela pa so potrebni nosilci, izvajalci, za vsako zamisel ustvarjalci, za vsako resnico ali podmeno verniki. In dobršen del življenja vsakogar, ki ga je taka stvar pograbila, je posvečen iskanju naslednikov, ljudi, ki bodo človekovo zamisel in delo nosili v bodočnosti. Tu se v življenju poedinca ali pa v življenju skupine, ki si je zastavila za cilj ostvarjanje iste zamisli v dosegu istih namenov, zgodi ponavadi prva tragična pometna in prvi korak v stran, ki je lahko usoden ne le za tiste ljudi same, kar ni tako važno, temveč tudi za idejo in njen realni razvoj v življenju. Zakaj človek, zlasti povprečni človek s tako slepoto veruje v pravilnost vsega svojega, da ne le, da svojih resničnih napak ne priznava, ne priznava celo možnosti, da bi se kje kdaj zmotil. To delajo samo asketi in geniji, čeprav bi to moralo prav tako biti dolžnost vsakega človeka, predvsem vsakega kristjana. Toda večina ljudi ne pripada tema dvema vrstama popolnih, večina ljudi, ki pa z realnim delom skušajo preobraziti svet, pa še celo ne. In tako se redno dogaja, da ljudje, ko še niso niti polovico svojega dela končali, že z vso strastjo iščejo naslednikov. In to ne s strastjo za čim popolnejšo in čim vidnejšo resnico v svojem delu, ne z idealnostjo dela samega, ne z objektivnimi sredstvi, temveč na vse druge načine. Zakaj človek, zlasti recimo politični človek svojega dela ne more nikdar presojeti objektivno, da bi sebe in svoje zasluge zanj docela odrinil, temveč samo objektivno: to sem ustvaril ja z. In zato, ker sem to ustvaril ja z (ne zato, ker je to delo dobro brez ozira na to, kdo ga je ustvaril), zato ne sme iti, ko se bom moral jaz umakniti, k nič. In iskanje naslednikov se začne pod temi drugotnimi zorišči, ne z objektivno temveč subjektivno moralno in z vsemi sredstvi, ki jih subjektivna morala dopušča. Inventar teh ni skromen: od vzgoje, za katero se dajo izrab-

Ljati v ta namen celo vse idealistične človeške vrednote, do bolj ali manj posrednega kupovanja moči in prepričanj. Zakaj čim bolj povprečen in neduhoven v svojem delu je človek, tem z večjo vztrajnostjo zahteva od svojega somišljenika ali naslednika, da naj stoji za njim in za njegovim kakršnim koli delom tudi s svojim živim prepričanjem. Namen takih ljudi in takih skupin je vzgajati fanatike, ne mislečih ljudi; niti trgovcev in izrabljalcev danih razmer v materijalne namene, ne mislecev, marveč orodja, ne osebnosti, marveč maso z enim samim črednim omejenim razumom, z voljo, ki ne prihaja iz etične prepričanosti poedinca o upravičenosti, poštenosti in resničnosti dela, za katero se kot oseba daje na razpolago, temveč katero ustvarja mistični ali nemistični diktat voditelja. In ko produkti take vzgoje podedujejo mesta svojih prednikov, so hujši od njih, zakaj pod njihovo roko izgubi celo stvar ali ideja, za katero se grede, še tisto malo življenjske živosti, kar jo je imela pod njihovimi očeti, ki so jo spočeli iz sebe. Ljudje mislijo, da morajo potem nadaljevati tradicijo tako, kakor so v njej sami izrasli. Toda voditeljstvo ni podeljiva, še manj pa privzgojljiva lastnost človekova, ker ne more biti lastnost, marveč bistvo njegovega poslanstva: ustvarjanje novega. Reda, razmer, politike, oznanjanje nove lepote, vrednot, etike. Nemogoče je, da bi bil voditelj kdo, ki mu je to mesto v testamentu zapisano, zato, ker se je vse življenje dal pridno voditi. Pasivnost ne more postati aktivnost, zakaj sicer izgubimo osnovna pravila vrednotenjskega reda in zaidemo v kaos. Voditelj se mora in se, kakor vidimo na vseh dnevnih in zgodovinskih primerih, kvalitativno ustvarja in raste sam in ga na pravo mesto postavi njegova lastna vrednost in cena mimo vseh posinovljenih kandidatov za prejšnja mesta. To prej ali slej, če ni družba, v kateri bi to mesto moral zavzeti, prav po taki skupinsko, strankarsko moralni vzgoji toliko zastrupljena, da takih ljudi in takih dejanj ne more več prenesti, ker je prav zaradi strankarsko-moralne vzgoje izgubila zmožnost za spoznavanje objektivne resnice v ljudeh in v delu.

Vprašanje je, če nismo Slovenci prav zaradi toliko in toliko desetletne strankarske vzgoje na taki usodni točki. Po vsem mrtvilu, neumerjenosti, zagatnosti našega celotnega življenja bi bil prisiljen verjeti v to, kakor tudi po dejstvu, da trpimo v svojem življenju prav zadnje čase toliko nemoralnih ljudi, voditeljev na teh ali onih področjih našega izživljanja.

Jasno je, čeprav nisem v začetku povedal, da nameravam govoriti v tem in naslednjem predvsem in samo o javljanju vseh teh resnic in nujnosti pri naših političnih skupinah, o rezultatih in o prelomih, ki zadnje čase nastajajo prav na tem polju našega življenja, ter o usodnih posledicah, ki rasto iz popolnoma različnih si pojmovanj vseh važnih stvari v človekovem osebnem in skupnostnem življenju, iz različnih pojmovanj, recimo različnih življenjskih nazorov in moral očetov in njihovih naslednikov.

Zakaj prav pri nas so se usodne posledice takih strankarsko vzgojnih sistemov še posebno močno zarezale v vse narodno življenje. Zakaj pri nas se je v začetku gradila stranka na svetovnem nazoru, v drugi dobi pa se je prav zaradi čredne vzgoje voditeljev-dedičev začel svetovni nazor, njegova iskrenost in doslednost izvajanja v življenju presojati po strankarski pripadnosti. Strankarska vzgoja je namesto pameti in osebnega poštenja postavila disciplino, morala ni bila več objektivno merilo za človeška dejanja in stremljenja, temveč sistem za kritje grehov in napak lastnih pristašev. Stranka ni ostala več organizacija za doseg političnih, narodnih, ekonomskih ciljev na tej ali oni podlagi, temveč princip nove moralne in vrednotne hierarhije, ki

je kakor religija zahteval zase pripadnost v vso dušo in z vsem hotenjem. Tako smo se v dejstvu že močno približali kaosu, da bi utegnili imeti toliko absolutnih, popolnoma se izključujočih resnic kakor političnih strank. Najmočnejša je zahteva po disciplini in neprikrito poudarjanje stranke kot absolutnega merila za človeka v celoti postala tedaj, ko je zasedel voditeljska mesta rod dedičev, rod izvajalcev brez genija, rod organizatorjev brez ideologov, ki vlada pri vseh skupinah še danes in ki je v živem občutju življenjske, voditeljske nemoči, skušal kovati čisto tvarne uspehe predvsem zase. Ta je v zavesti svoje nemoči spoznal nevarnost, ki bi mu pretila od drugače, človeško in ne strankarsko vzgojenih ljudi, od osebnosti, ki vedo, da morajo biti po svojem človeškem poslanstvu v družbi več, kakor pa samo disciplinirani glasovalni stroji. Zato je v razumljivem strahu z vsemi sredstvi skušal prenesti težišče na ljudi, ne na ideje, kakor je to bilo v začetku. Vse lažno vrednotenje se je stopnjevalo še v toliko, da so ljudi in stvari presojali ne le samo s stališča strankarskega prepričanja, marveč celo s stališča pripadnosti tej ali oni voditeljski osebi.

Ta pogrešna škodljiva hierarhija se je držala tako dolgo, dokler so doraščali rodovi naslednikov, ki so bili dovolj brumni in toliko od te vzgoje prežeti, da niso ne le hoteli, ampak tudi niti mogli delati drugače, kakor pa njihovi očetje. Tem se je posrečilo, spraviti na noge dva ali tri rodove inteligentne povprečnosti, ki jim ni bilo treba delati drugega kakor ubogati, pa so dosegli vse tisto v življenju, kar bi jim sicer pripadlo šele po težkem delu in velikem osebnostnem naporu. Ta lažni moralni in socialni red je onemogočal vsakršno svobodo na tem ali onem področju, ker je za svoje namene skušal podjarmiti vse od religije do umetnosti in ekonomije. Redke poskuse svobodnih duhov je bilo v tem meglenskem slovenskem ozračju vse do zadnjega lahko dušiti, saj so bila za to na razpolago vsa sredstva od anatemi-zacije do kazenskih sredstev in tisti, ki so imeli oblast, so jih tudi kaj marljivo uporabljali. Mladino so na obeh straneh pod različnimi oblikami zavestno materialistično vzgajali, da je kot zrelo ali gnilo sadje mirno in brez uporov padala h koritom. Vera v nespremenljivost in v absolutnost tega lažnega reda je bila že tako močna, da nihče ni računal s kako dogledno bodisi politično, bodisi kako drugačno spremembo, in ni svojih pristašev pripravljaj niti na kak resen boj ali odpor, kar se je pozneje, kakor moramo danes čutiti, nad preroki močno maščevalo. Ta vera in ta vzgoja je bila tudi vzrok, da se je narod v svojem najtežjem času znašel brez voditelja. In če lahko kaj smatramo kot edino skupno slovensko nesrečo, potem je to dejstvo, da smo danes brez vsakega voditelja kljub množici pridnih organizatorjev in velmož, ki je v teh kritičnih časih vse njihovo delo v gostilniškem anekdotarskem napihovanju pocestnih čenč. Delo, ki ga posamezniki v tej ali oni ustanovi vrše, čeprav vestno požrtvovalno, te sodbe ne more omiliti, ker vsak od tega dela živi kakor kmet ali rokodelc, le da je delo tega toliko simpatičnejše, ker ga ne skriva za plotove kakih narodno-dobrodelnih nesebičnih namenov, ampak njegov smisel in cilj jasno in brez ovinkov priznava.

Umljivo je, da so take razmere in taka moralna zamočvirjenost morale vzbuditi reakcijo in še bolj razumljivo je, da je ta reakcija morala priti od mladih ljudi, ki so bili še edini zmožni zavesti se obupnosti našega življenja. Takih poskusov štejemo na obeh straneh že nekaj, vendar jih je bilo vsako pot možno z družabnim, političnim ali tudi duhovnim terorjem zadušiti, da je barka mogla še naprej plavati v mirnih, gnilih vodah. Zakaj ljudje, ki so se uprli, so bili le idealni posamezniki, večina je tako in tako že iz slovenske tradicije modro stopala po varnih sledih svojih prednikov.

Zdaj pa zori nevaren rod, ki je v celoti že hitro spoznal nevezdržnost, napačnost in škodljivost vsega tega sistema, politike in reda, ki iz njega izvira. Kako se je to moglo zgoditi, bi bilo težko povedati. Mnogo so tega krive razmere, vojna itd., mnogo tudi to, da je vladajoči rod v opoju največje konjunktore za svoj sistem v samozavestni zanesljivosti pozabil na ljudi, ki tedaj niso imeli na svetu drugega dela kakor gledati, stradati in misliti, in jih ni niti tako temeljito skušal vzgajati zase, kakor je bilo to prej. Spoznavni razvoj mladine je napredoval tako naglo, da je prežehl vse, kar med njo danes kaj pomeni in tako so se vse slovenske politične grupacije znašle pred poraznim dejstvom, da nimajo neposredno za seboj nikogar, ki bi bil po njihovi moralji usposobljen za nasledovanje in za vzdrževanje njihove politične in javnoživljenjske smeri med narodom. Ti ljudje so bili tako zaverovani v svojo politično voditeljsko neizpodbitnost, da je v kratkih treh letih spričo njihovih radikalno napačnih usmerjenosti in dejanj vsa slovenska mladina vseh prepričanij prišla na jasno in v enotnost glede vseh življenjskih vprašanj našega naroda, ki jih strankarska modrost v petdesetih letih ni znala začutiti. To so predvsem vprašanja narodnosti, države, socialnega reda. Dejstvo je, da je danes ogromna večina inteligenčne mladine edina v tem, da more biti za naše ljudstvo samo ena resnica, ena politika, ena socialnost in ena ekonomija. Ta solidarnost mladine se je javila na katoliški strani v znani, a tako dosledno in previdno zamolčevani spomenici katoliške akademske mladine glede političnega programa, na napredni strani pa s tem, da je Triglav odstopil od oficijelnega naprednega utopističnega in v interesu voditeljev forsiranega uniformizma in prešel v slovensko in obenem realno jugoslovansko smer. Stališče ostale mladine je pa tako znano. Vsi so spoznali, da med mladimi, realno živječimi in realno čutečimi poštenimi in samostojno, ne po podedovanih formulah mislečimi ljudmi v temeljnih vprašanjih celotnega življenja razlike ne more biti, tudi kljub morebitnemu drugačnemu svetovnemu nazoru. Ta mladina je na mah pokazala, da zna samostojno misliti in samostojno živeti, da ne potrebuje nikakih vzgojnikov in ne priznava nobenih voditeljev, ki bi jih hotel postaviti kdorkoli drugi kakor pa njen samostojni izbor. Pokazala je tudi veliko in doslej nepoznano voljo do dela in so za svoj nazor jemali hladno in mirno nase tudi žrtve.

To pa je bila njena največja napaka z ozirom na stari rod, ki je v začetku, zavedajoč se svojega neznosnega položaja, vsemu temu gibanju simpatično prišluhnil, smatrajoč ga le kot razveseljiv pogon svojega obstalega voza. Toda po radikalnih besedah in izjavah si je kmalu prišel na jasno, da rasto tukaj ljudje, ki bi edini utegnili kmalu postati nevarni njegovii vladi. Mladina, ki noče poslušati, marveč delati, je nevarna vsakemu takemu sistemu, čigar etika je zgrajena na krivljenju hrbta in disciplini. Odločno proti njej nastopati si niso upali, zavedajoč se šibkosti svojih pozicij, zato so jo poskušali najprej pridobiti na lepe in zvite načine zase. Bili so celo tako neprevidni, da so se ji na ta ali oni način tu in tam izjavili, da ni važno, kaj dela, ampak pod čigavo besedo dela. Da vsako delo dobi edino zveličavno sankcijo samo, če mu prilepiš moralno etiketo stranke. Da je torej treba priznati firmo in pa njene prokuriste. Tu pa sta trčila skupaj ne le dva nasprotnika temveč dve morali, zakaj prav te rane našega življenja je treba ozdraviti. Kdo bi šel na take, čeprav s sladkimi migljaji pozlačene limanice!

Potem se je začela ofenziva. Na eni strani z izrabljanjem nacionalizma in patriotizma na drugi s poudarjanjem enotne katoliške fronte, idealizma in drugih rekvizitov, ki so iz takih borb že znani. Toda ljudje božji, saj tu ni šlo ne za pokopavanje nacionalizma, nasprotno, zdi se mi, da smo mi edini,

ki nacionalizem pojmuje tako kot ga je treba, ne pa kot trgovsko firmo za razno blago dvomljivega izvora. Še manj pa gre za rušenje katolištva kot duhovne dedščine in vrednote, ki mislim, da jo tudi mi zelo pravilno znamo ceniti.

Potem se je začel lov na posameznike, ki bi bili pripravljene fungirati kot figurantje v voditeljstvu imaginarnih mladinskih protipokretov. Začel se je lov na mlajšo generacijo po srednjih šolah, kjer je vprežen ves aparat, da jo čimprej pravilno izzori, da bo preskočila nas, rod, ki se je izgubil iz lažnjivega reda. Nad mladino so začeli grmeti vsi od senilnih in zaslužnih politikov, od profesorskih jezdecev fiksnih idej vseh stanov do najmlajših pri kontih in koritarskih aspirantov. Žurnalisti morajo v stiski nastopati kot ideologi, da se jim smejejo, racionalisti dvomljivih kvalitiet nastopajo kot vzgojitelji, politični, narodnostni in svetovno-nazorni kameleoni izdajajo proglose in programe ter se za varno zaslonbo vseh močnih materijelnih sredstev skušajo uveljavljati tudi na podle načine kot sodniki o prepričanju, o nacionalizmu, da celo o pravovernosti nas predrznih, zahtevajoč od nas podpise na papirnate izjave, ki jih niso niti sami bili sposobni iztuhtati. S podpisom in glasovanjem se z enim lažnjivim pravovernim mnenjem proti tisoč resničnim, a ne pravovernim, odloča o najvišjem, kar more imeti svoboden in popolen človek. Še več, z glasovanjem mu hočejo mali ljudje, a veliki demagogi jemati celo pravico do najsvetejšega. Ideje in resnice morajo služiti kot politične vlačuge in za koturne pajacom. Svigašvage in pustolovci, ki zaradi koristi prisegajo na trenutne programe in situacije, sodijo danes poštenjakom in njihovemu obstoju. Ljudje, ki svoj živ dan niso za narod delali drugega, kakor da so z njim spekulirali in ga sesali, hočejo jemati pravico do besede njegovim živim in mrtvim sinovom, ki so iz trpljenja ž njim govorili zanj. Prav do sem nas je pripeljala morala očetov in nas mora biti sram zanje.

Zdaj bi nam pa na take načine hoteli jemati pravico, da se v svojih besedah in v svojem delu držimo tistega, do česar smo po spoznanju vseh teh bridkih resnic prišli. Hoteli bi nam vzeti možnost, biti vsaj toliko časa pošteni in resnični, dokler moremo. Hoteli bi nas na vse načine, s sofizmi in postavljanjem »dogem« morda celo privedi pod cunje svojih razcefranih praporov, pa ne vidijo, da nas z izrabljanjem, vsega, kar imajo moči v rokah, gonijo vse bolj v stran, če ne morda celo v obup. Tu naj se moralistom rodi vprašanje: kaj se pravi eno človeško generacijo pritirati do obupa nad vsem pozitivnim v življenju. To je večji zločin in večji greh, kakor pa samostojno misliti in hoteti biti v svojem življenju resničen in svoboden... Toda mi verujemo v svoje in se ne bojimo ne anatem lažipatriotov, ne smešnih, šibkih borivcev okrog »Naše moči«, ki jih že lahko mirno in objektivno sodimo po delu in po drugih lastnostih, ne gostilniških ideologov in čuvarjev fondov za kupovanje prepričanj. Za te je v vsem tem veliko vprašanje, ker vedo, da jim gre za veliko; mi pa smo trdno prepričani, da nam gre še za več, zato nam na koncu vprašanj, ki si jih stavimo, ni treba pisati velikih vprašajev.

J. Brilej:

»Materialisti«

»Noben prizor ni tako žalosten in tako odvrten ter globoko nemoralen kakor ,katoliški intelektualci' ali ,katoliška družba', ki sebi in drugim sugerira navdušenje za socialno delo, ki zna izborno deklamirati o zatiranju delavskih slojev in ogorčeno žigosati brezsrčnosti kapitalizma, ki pa v najmanjših zadevah lastnega življenja, v svojih egoističnih potrebah in zahtevah in v svojih praktičnih odnošajih do sočloveka dosledno demantuje svoje krščansko socialno lažnavdušenje.« (F. Terseglav, Cas I. 1932/33.)

To bi bila po mojem mnenju tudi splošna karakteristika ljudi, ki so v zadnjem času občutili potrebo, da manifestirajo svoje krščansko socialno navdušenje s kritikami socialnih prizadevanj mladine, mesto da bi realizirali in na življenje aplicirali krščanske principe o pravični družabni ureditvi; mesto, da bi sami pomagali ustvarjati, so se omejili na dosledno zanikanje in zatiranje vsake nove misli, ki ne odgovarja njihovim dosedanjim nazorom.

Nemogoče je v kratkem sestavku pokazati in razsvetliti zmote, zavijanja, natolcevanja in izzivanja, ki jih je nagromadil v »Vzajemnosti« št. 5 dr. Aleksič v svojem članku »Marksistom okrog ,Besede' in ,Mladega plamena'«. Tudi se mi zdi, da je nepotreben odgovor na tako nekritičen, zelo tendenciozen članek, dasi njegov avtor trdi, da je te misli napisal »sine ira et studio«. Odgovarjam mu le radi tega, da opozorim bralce tega članka na apriorne trditve, ki jih je iznesel in na neaktualnost njegove kritike za izboljšanje družabnih razmer in osvoboditev delovnega ljudstva.

O Marksovi vrednostni teoriji je bilo površno pisano že v tretji številki »Besede«. Da pa si more vsak posameznik ustvariti objektivno sodbo, bi v kratkih stavkih orisali Marksov gospodarski sistem, zlasti njegovo analizo kapitalizma na podlagi vrednostne teorije, ki je obenem centralna točka in podlaga za nadaljnje njegovo teoretično razglabljanje o bodočem gospodarskem in družabnem redu.

Marks začenja analizo kapitalizma z analizo blaga, ker je to v kapitalizmu osrednja točka kapitalističnega načina produkcije in ekonomska celica meščanske družbe sploh. Blago je namreč dobrina, ki zadovoljuje človeške potrebe in ki je producirana ne za lastno, producentovo uporabo, marveč za trg, za izmenjavo. V današnjem kapitalističnem sistemu se pojavljajo vsi produkti dela kot blago. Obliko blagovnega razmerja ne zavzemajo samo odnosi med delavci in kapitalisti. Delavec proda kapitalistu svoje blago — svojo delovno silo —, in kupi od kapitalista potrebna življenjska in eksistenčna sredstva. Sicer je bila tudi rokodelska produkcija srednjega veka blagovna produkcija, toda ne kapitalistična blagovna produkcija, t. j. produkcija, ki sloni na izkoriščanju potom meznega dela. Neposreden producent (delavec) ni več (kot v srednjem veku) lastnik produkcijskih sredstev, temveč je prisiljen prodajati svojo delovno silo kot blago. Radi tega ne pripada produkt, ki ga on proizvaja, njemu, temveč lastniku produkcijskih sredstev, t. j. kapitalistu, ki ga izkorišča. Delavec prejme samo del od njega proizvedene vrednosti, drugi del, v e č v r e d n o s t, dobi, ali točneje povedano, si prilasti kapitalist kot brezdelen dohodek, samo na podlagi lastninske pravice nad produkcijskimi sredstvi. To je namreč Marksova definicija kapitala: vsako produkcijsko sredstvo, ki rodi ali donša brezdelen dohodek ali večvrednost. V kapitalizmu pa so imanentna protislovja, o katerih je bil že govor v »Besedi« št. 2. Glavno in temeljno protislovje je: **družabna produk-**

cija in zasebno kapitalistično prilaščanje družabnih produktov. Producerska sredstva in produkcija sta postali družabni, oblika prilaščanja pa je še vedno takšna, kakršna je bila v času, ko so bila producerska sredstva in produkcija še zasebna, privatna. Drugo protislovje, ki logično in nujno izvira iz prvega, je: organizacija produkcije v posamezni tovarni in anarhija produkcije v celotni društveni produkciji.

Radi imanentnih zakonov blagovne produkcije, ki so se tem vidneje pokazali v kapitalistični blagovni produkciji, je posamezen kapitalist prisiljen, čim več in čim ceneje producirati. Producirajo se namreč uporabne vrednosti, koristni predmeti, katerih objektivni namen je zadovoljiti družabne potrebe. Toda blago se ne producira za zadovoljitev potreb, marveč radi profita. Radi tega je kapitalist prisiljen, čim najceneje producirati, če hoče »uspevati« v konkurenčnem boju. Posledica tega je, da zmanjša producerske stroške. To more pa le na ta način, da podaljša delovno dobo in s tem poveča nadvrednost, ali pa poceni delavsko in delovno silo ali pa, da zviša produktivnost dela, kar doseže z večjo organizacijo v obratu in zlasti z racionalizacijo, z nadomeščanjem človeške delovne sile s stroji. Ta tendenca za čim cenejšo produkcijo pa ima za logično posledico skrajno nizek nivo konsuma, ki stalno pada vsled zmanjšanja plač in brezposelnosti. Med tem pa raste produkcija in anarhija v produkciji, ki ne producira radi potrebe in torej ne meri množino produkcije po potrebi, marveč edino merilo, koliko se naj producira, je profit, in sicer čim več profita.

Produkcija raste, množina produktov se večja, konzum pada. Tako nastajajo hiperproducerske krize, ki jasno in določno kažejo vso globokost navedenih protislovij v kapitalizmu. Množine produktov leže v skladiščih, oz. se naravnost uničujejo, proletarijat pa strada, ker producerska sredstva in produkti ne morejo prej delovati, dokler se ne izpremeni v kapital.

Če je točna ta analiza, potem sledi logično: koncentracija producerskih sredstev in akumulacija kapitala. Po prvotni akumulaciji, ki jo Marks analizira in opisuje klasično v 24. poglavju prvega dela »Kapitala«, se vrši akumulacija vedno dalje v geometrični postopici. Velepodjetja uporabljajo del priložene nadvrednosti za racionalizacijo (kapitalistično) in za konkurenco. Vsled kapitalistične racionalizacije, ki jo premorejo v prvi vrsti samo velepodjetja in vsled znižanja cen blaga ubijajo velepodjetja manjše podjetnike. (Prim. veletovarna za čevlje Bat'a in manjše čevljarske obrti.) Tako se vrši čim dalje hitrejša koncentracija producerskih sredstev in seveda tudi čim večja koncentracija dohodkov. Čim bolj raste družabno bogastvo in produktivnost dela, tem večja postaja rezervna armada proletariata. Po istem zakonu, po katerem se koncentrira kapital, se večja rezervna armada brezposelnega proletariata. S teorijo o vedno večji koncentraciji kapitala je v logični zvezi teorija o vedno večji bedi proletariata. V kapitalističnem sistemu se izpopolnjuje vse metode, kako dvigniti družabno produktivno silo dela na račun posameznega delavca. Vsa sredstva za razvoj produkcije se izpremenijo v sredstvo za izkoriščanje in obvladanje (brzdanje) producenta, okrnejo delavca v napolčloveka, ponižajo ga v privesek stroja; zmehanizirajo delo, ko ubijejo v njem vsako sled duševnosti; vse metode za produkcijo so obenem metode za akumulacijo in povečanje akumulacije je zopet sredstvo za razvoj teh metod. Iz tega pa sledi, da se ravno v toliki meri, v kolikor se kapital akumulira, slabša tudi položaj delavstva... Aku-

mulacija kapitala ima za nujno posledico akumulacijo bede. »Akumulacija bogastva na enem polu pomeni obenem akumulacijo bede, trpljenja, sužnosti, nevednosti, sirovosti in moralne degradacije na drugem polu, to je na strani razreda, ki producira svoj produkt kot kapital.« (Marks, »Kapital«, 8. izdaja, 1928, Kautsky, str. 583.) Čim večji obseg in silo ima porast družvenega bogastva, tem bolj raste število proletariata in produktivna sila njegovega dela, tem večja je relativna preobljudenost in industrijska rezervna armada. Sorazmerna velikost industrijske rezervne armade raste s potenco kapitala. Čim večja pa je rezerva v razmerju z aktivno delavsko armado, tem številnejša je stalna preobljudenost, katera je v obratnem sorazmerju z bedo. Čim večji obseg zavzema delavski sloj in industrijska rezervna armada, tem večji je pavperizem, tem večje je splošno obubožanje. »To je absolutni, splošni zakon kapitalistične akumulacije.« (Marks, ibid.)

Iz nasprotja med družveno produkcijo in kapitalističnim prilaščanjem sledi logično tudi drugo že omenjeno protislovje: organizacija produkcije v posamezni tovarni in anarhija v celotni produkciji. V kapitalistični družbi vlada družvena produkcija, lastnina pa je privatna kapitalistična. Vsi deli družvene produkcije so medsebojno povezani in vendar istočasno ločeni med seboj. Družabna produkcija je atomizirana, razdeljena v neštnevilne manjše ali večje, navidezno samostojne enote. Producirajo se uporabne vrednosti, ki imajo lastnost, zadovoljiti družabne potrebe. Toda blago se ne producira v ta namen, marveč radi profita, in to dejstvo vključuje v sebi skrajno nizek konsumcijski nivo proletarskih delavskih mas. Vsled te anarhije v celotni produkciji in imanentne tendence, ki tiči v kapitalizmu, čim bolj znižati radi profita produkcijske stroške, ima zopet za posledico, da kupna moč širokih mas pada; vse to vodi do nadprodukcijskih kriz, ki se od početka kapitalističnega gospodarskega sistema redno v razdobju vsakih deset let ponavljajo. Krize se od začetka 19. stoletja periodično ponavljajo, ne da bi kapitalizem doživel totalen polom. Rešil je pač krize z uničenjem dobrin ali z imperialističnimi vojnami, toda le začasno, toda vsakokrat je padel v še večje in globlje pretresljaje.

Z razširjenjem trga se pač kriza začasno reši, toda ne stalno, ker vzroki, ki povzročajo krize, še vedno delujejo, dokler obstoja kapitalistični produkcijski način. Iz protislovja v kapitalizmu med družabno produkcijo in privatnim prilaščanjem se kaže tudi nasprotje med buržuazijo in proletariatom. Vedne krize in vedno večja beda proletariata na eni strani in na drugi centralizacija produkcijskih sredstev in podružabljenje dela doseže neko končno mejo, preko katere ne more. Tedaj nastopi po Marksu kronična kriza, ki se konča s popolnim polomom kapitalizma.

To bi bila v glavnih potezah orisana Marksova analiza kapitalizma na podlagi vrednostne teorije. Dasi je težko na kratko povedati te osnovne misli in konsekvence, sem to storil zato, da ima bralec priliko sam presojati Marksovo analizo, oz. objektivnost njegove teorije. Nima namreč vsakdo časa in prilike in pogojev, da bi se mučil z določevanjem pojmov glede vsebine in obsega. Lahko pa vsakdo na podlagi danih gospodarskih razmer presodi, ali se Marksova analiza kapitalizma na podlagi vrednostne teorije sklada z dejanskimi razmerami. Potem bo tudi lahko izrekel svoje mnenje o pravilnosti oz. nepravilnosti vrednostne teorije, proti kateri se z vsemi mogočimi »dokazi« bori dr. Aleksič. »Če se zakoni, ki jih kaka znanost odkrije, pokažejo v praksi za pravilne, je jasno, da je teoretična podlaga dotičnih zakonov ali pa na dotičnih zakonih logično zgrajena teorija pravilna. Če so astronomi izračunali existenco planeta Neptuna desetletja prej, nego so ga ugledali, je to znak za pravil-

nost principov, zakonov astronomije in lep dokaz za objektivno vrednost spoznanja. Če se v gospodarski znanosti podajanje situacije, napoved razvoja v bližnji ali daljnji bodočnosti izkaže za pravilno, je to dokaz za pravilnost dotične teorije in obenem dokaz za možnost in objektivno vrednost gospodarske znanosti sploh. Če obstoja le ena teorija, katere izsledki so se v praksi izkazali za pravilne, je dokaz, da je teorija v svojih principih pravilna in da moremo priti s konsekventnim uporabljanjem teorije do zaključka praktične vrednosti za sedanost in bodočnost.¹

»Marksov sestav je torej logičen,« je dejal nekoč Ušeničnik, »a osnova je zmotna, Marksov pojem o vrednosti je zgrešen.«² Pustimo zaenkrat »zmotno osnovo« in pogledimo Marksove logične konsekvence, ki izvirajo iz vrednostne teorije, ali bolje: ali drži Marksova analiza kapitalizma, ali se je uresničila napoved Marksa o razvoju in propadu kapitalizma. Presojo prepuščam bralcem. Zato bom kratko omenil vse prej omenjene teorije z ozirom na razvoj kapitalizma.

O akumulaciji kapitala danes nihče več ne dvomi, če noče zanikati dejstev in jih resen človek, ki si ne prikriva resnice, tudi ne negira. Da se je koncentriral kapital v trustih in kartelih, je dejstvo; dasi o njih Marks niti sanjal ni. Dovolj bodi, da omenimo o zaključku, do katerega je prišel Marks na podlagi analize kapitalizma — o vedno večji bedi proletariata. Marks je govoril o njej že pred 60 leti, ko še svet ni poznal brezposelnosti. Še pred dvema desetletjema so jo zanikali Ušeničnik, Bernstein, Tugan-Baranovsky: »In zares je socialna reforma že znatno izboljšala gmotno stanje delavstva in Marksova teorija o vedno večji bedi proletariata se ni uresničila.« (Ušeničnik, str. 372.) »S koncentracijo kapitala bi morala iti po Marksovi teoriji vstric vedno večja beda proletariata. Toda to ni resnično.« (Str. 364.) Ali z Bernsteinom, ki ga tako pogosto navaja Ušeničnik: »Da bi se število posestnikov manjšalo, je bajka.« (Str. 364.) Ali s Tuganom-Baranovskym: »Teorije (o vedno večji bedi proletariata) v prvotni obliki danes resen socialni ekonom ne more več braniti.« (Str. 364.)

Življenje ali boljše gospodarski razvoj pa gre svojo pot, gre po poti, kakor jo je predvidel Marks. Pogledimo samo statistiko Mednarodnega urada dela o brezposelnosti:

	1931	1932	marca 1933
Avstrija	237.000	334.000	478.000
Belgija	70.000	165.000	207.000
Čehoslovaška	215.000	459.000	918.000
Italija	693.000	945.000	1.229.000
Nemčija	4.214.000	5.223.000	6.000.000
Poljska	246.000	190.000	226.000
Združene države Amerike	10.027.000	11.590.000	16.774.000
Anglija	2.813.000	2.946.000	2.914.000
Francija	37.000	264.000	368.000

V 29 državah se je dvignila brezposelnost v 2 letih od 19.448.000 na 31.016.000, torej za celih 11.566.000.

Okroglo 32 milijonov brezposelnih delavcev, družinskih očetov strada. Ako vračunamo člane družin, katerim je brezposelni edini reditelj, dobimo strašno vsoto 100.000.000. K temu je še prišteti velikansko število onih, ki

¹ Prim. »Književnost« št. 5.

² Ušeničnik, Sociologija, str. 355.

niso kontrolirani, zlasti v onih državah s slabo socialno zakonodajo, n. pr. Španija, Portugalska, Turčija, Grčija itd. Kje so oni, ki so samo delno zaposleni...

»Armada brezposelnih torej raste. Predstavljajmo si, koliko ti brezposelni reveži in njihove družine trpe. Krik bede je vedno jačji in zato bo težko zadržati val raznih krilatic in gesel, ki se kot velika povodenj vali čez ves svet.« (Slovenec, 14. maja 1933.) »Strašno brezno se odpira pred človeštvom, ki pa ne sluti (mi bi rekli: noče spoznati, ker si zakriva resnico! Toda kako dolgo.) nevarnosti, ki ga objema.« (Slov. ibid.)

Dotaknil sem se s tem tudi Marksove teorije o socialni katastrofi, o polomu kapitalizma. Ne maram dokazovati resničnosti in pravilnosti te teorije, kateri je nauk o vrednosti in večvrednosti podlaga. In sicer zato, da si vsakdo sam ustvari mnenje na podlagi treznega presojanja danih gospodarskih razmer, drugič pa zato, ker danes to dejstvo že priznavajo ljudje, ki niso ravno marksističnega nazora. Zanimivo bi bilo tudi poglavje o krizah, ki se je natanko izpolnilo in ki ga čutijo delavci in ves proletariat, pa tudi že meščanstvo. Dvomi o tem še vedno lahko človek, ki z vsem svojim mišljenjem živi v neki astralni ali eterični samoti. Ta vedno ne opazi milijonov trpečih, stradajočih, na stopnjo živali in stroja ponižanih proletarcev.

Če potegnem črto in napravim rezultat, bi mogel še enkrat napisati, kar sem že napisal v marčni številki »Mladega plamena« v »Proletarski obletnici«: Glavna zasluga Marksova je pač ta, da je razkrinkal najbolj čaščenega maliki sedanosti — katerega vneto častijo in plešejo okoli njega tudi mnogi dobro želeči, ki očitajo drugim materializem — kapital. S svojo vrednostno teorijo mu je strgal masko in ga razgalil v vsej njegovi strahoti. S svojim strogo znanstvenim delom je povzročil, da se bliža spoznanje o nemožnosti kapitalističnega sistema tudi pri nemarksističnih znanstvenikih. Kratko: Marks je šel z analizo kapitalizma problemu globoko, pokazal je nastanek, razvoj in konec kapitalizma in nujen prehod v kolektivizem. Dejstva dokazujejo, da je Marksova kritika kapitalizma dobra, resnična, in edino pravilna njegova vrednostna teorija, četudi trdi g. Aleksič in za njim samostojnega mišljenja nezmožno krdelec ljudi okoli »Naše moči«, da je »pojem dela, ki mu služi za podlago njegove vrednostne teorije, ta pa za podlago nauka o nadvrednosti in cele ostale ekonomske teorije, m a t e r i a l i s t i č e n.« (»Vzajemnost« XXII, 5, str. 107.) In postavljam proti njegovi tezi: »Kdor sprejme Marksovo vrednostno teorijo, mora sprejeti — če hoče biti dosleden — v e s k o m u n i z e m« (»Vzajemnost«, ibid.) tezo, ki jo je postavil vsaj enako učen in dober katoliški duhovnik kot g. Aleksič — opat dr. Alojz Wiesinger v svojem »Spremnem pismu« v »Oeconomia perennis« o vrednostni teoriji: »Samo oni, ki priznava, kar je resničnega in dobrega v marksizmu, n. pr. njegovo teorijo o vrednosti in večvrednosti, zahtevo po upostavitvi take družbe, v kateri ne bo ločeno delo od posesti, samo oni more odvrčati svetovno proletarsko gibanje od njegovih zmot in mora delati za njegovo zmago v smislu pravičnosti.« Irelevantno je dejstvo, da je Wiesinger celo svoje »Spremnno pismo« na pritisk cerkvene oblasti preklical. Prepričan sem, da je bila postavitev teze odkritosrčna izjava njegovega mišljenja, preklic teze pa samo izraz pokorščine.

Da povzamem že rečeno: Marksova analiza na podlagi vrednostne teorije je resnična, resnična je vrednostna teorija, pa tudi če bi bila materialistično osnovana. Toda o materializmu ni govora. Tezo, da je Marks došel do vrednostne oz. večvrednostne teorije na podlagi materializma, je postavil Werner Sombart: »Der Materialismus führte Marks zu seiner Wert- resp. Mehrwert-

theorie... Der Materialismus ist noetisch und metaphysisch unhaltbar; auch der Positivismus genügt nicht...« In to je tudi glavni »dokaz« g. Aleksiča: »Marksov pojem dela je materialističen in zato nevzdržen. S stališča idealističnega svetovnega nazora je sklepanje pravilno, a prva premisa napačna, ko pravi: nemogoče je abstrahirati uporabno vrednost od menjalne, ker človeško delo ni zgolj potrošnja fiziološke delovne sile, ni samo materialno kvantitativno, marveč tudi obenem formalno kvalitativno, ki vsaj toliko določuje vrednost produkcije kakor materialno kvantitativno«. Navidezno resnično. Do tega stavka je možno priti samo na podlagi metode spoznavanja, ki se ga poslužuje spekulativna filozofija: od abstraktnega pojma h konkretnemu, od idealnega k realnemu. Tem potom se pač ne pride nikoli do objektivne realnosti, marveč do realizacije lastnih abstrakcij. Najvišji zakon filozofije pa je: spoznanje stvari po njihovem bistvu, spoznanje stvari, kakršne pač so. Zato je pač edino pravilna metoda filozofskega spoznavanja: od konkretnega do abstraktnega. In če pogledamo slučaj pri Marksu, vidimo, da se je te metode posluževal, ko je prišel do vrednostne teorije. Da so pojmi uporabnost, koristnost, ki dajejo kaki dobrini uporabno vrednost, subjektivni, tega najbrže ne bo treba dokazovati. Ako je Marks abstrahiral vsak subjektivni element iz menjalne vrednosti, pride pač do objektivnosti, ne pa do materializma. Ni važno, kaj misli o marksizmu na splošno filozof in prezident Čehoslovaške T. G. Masaryk, ali za vprašanje materializma naj navedem njegovo mnenje, ki ga je iznesel v svoji knjigi »Otázka sociální, základy marxismu sociologické a filosofické« 1898, str. 95: »Marksizem je dobrodejna reakcija napram pretiranemu subjektivizmu in romantizmu. Kot reakcija je seveda pretiran, nekritičen. Objektivizem obvlada vse Marksovo mišljenje. Primer za to je njegova teorija vrednosti. Marks izključuje iz teorije vrednosti vsak subjektivni element, ker je merilo vrednosti nekaj objektivnega.«

Če pa še imenuje g. Aleksič vrednostno teorijo materialistično oz. osnovano na materializmu in nam vsiljuje in podtika materializem, je nam to zato vseeno in to insinuacijo pustimo ob strani, ker vemo, da objektivizem še dolgo ni materializem.

Ciril Hočevar:

Dve krizi

Ko pride zdravnik k bolniku, vé, kaj mora najprej napraviti, namreč dognati diagnozo, ugotoviti, za katero boleznijo je bolan in kje ji je vzrok, potem šele odrediti način zdravljenja, to je predpisati primerna zdravila, način prehrane ali tudi operacijo. V življenju človeštva so gospodarske krize bolezní, samo, da razni zdravniki, ki bi radi človeštvo ozdravili te bolezní, ne ravnajo največkrat tako, kakor zdravniki pri telesnih boleznih. Smo sredi svetovne gospodarske krize, ki jo prav tako čuti newyorška borza, kakor zadnji gorjanski pastir iz plemena Gala na somalijskem polotoku in vendar, kako malo nam povedo tisti, ki zdravé krizo, o njenem pravem vzroku in značaju, zato pa tem bolj o raznih lekíh in čudodelnih zeliščih, ki naj jih človeštvo uporablja, če hoče okrevati. Vtis imam, da ravna večina narodnih ekonomov v primeru te krize, kakor tisti zdravniki, ki mažejo na človeškem

telesu raka z različnimi mažami, v zavesti, da sicer ne bo dosti ali nič pomagalo, kvečjemu bolezen zakrilo in dalo bolniku novega upanja. Boljše bi bilo, da bi taki zdravniki razjasnili bolniku, da more kvečjemu pomagati le operacija. Če bi človeštvo spoznalo prave vzroke krize, bi se najbrže tudi prej ali slej odločilo za operacijo in bi zavrglo vse lepotne praške in vodice, ki se mu vsiljujejo kot leki proti krizi.

Že v prejšnjem stoletju so uvidevni narodni ekonomski ugotavljali, da svetovno gospodarstvo ni organizirano, temveč da živi v anarhiji. Toda tedaj je bil kapitalistični gospodarski red še mlad, poln vzgona in poln možnosti ter je krepko rāstel. Uvidevni misleci so seveda vedeli za pregovor, da Bog že poskrbi, da drevesa ne zrasto do neba in da se bo tudi kapitalizem moral nekje ustaviti in priti v zagato. Vendar tedaj taki glasovi niso našli umevanja pri nosilcih kapitalističnega reda. Jasne in umljive prognoze pa so se v vsej grozi uresničile v dnevih našega rodu, ki je hkrati doživel drugo za drugo dve strašni krizi — svetovno vojno in povojno pomanjkanje dobrin, tik za tem razdobjem, — če izvzamemo nekaj let ugodne gospodarske konjunktore, — pa drugo krizo, sedanjo svetovno gospodarsko krizo, ki je v znamenju ogromne produkcije, majhnega konzuma, brezposelnosti v delavskih vrstah, medsebojnega nezaupanja med nosilci kapitalizma in lastniki kapitalov, agrarnega protekcionizma industrijskih držav in industrijskega protekcionizma agrarnih držav, tezaviranj denarnega kapitala na eni strani, na drugi strani pa še vedno rastoče bede širokih množic, lakote pri brezposelnem industrijskem proletarijatu in pomanjkanja industrijskih dobrin pri kmetiskem ljudstvu. — Anarhija, neurejenost gospodarstva ni bila poprej tako očitna, ker je še vedno dopuščala možnosti življenja vsem, ker se je stavba kapitalizma šele gradila in je bila potrebna vsaka roka pri zgradbi. Sedaj je stavba kapitalističnega reda dovršena in milijoni rok so nepotrebni in množice so potisnjene od dela in od kruha. Ko so gradili v Egiptu piramido, ni bilo nobenega sužnja v vsej državi brezposelnega, ko so jo dovršili, je sledila kriza lačnih množic. Dandanes nihče več ne prisega v gospodarski razvoj sveta, ki bi se nepretrgoma mogel razvijati v neskončnost, ki bi dopuščal vedno novih možnosti proizvodnje in bi odpiral vedno nove možnosti dela in večno kopičenje kapitalij. Zadnji iluzionist te vrste je bil Hoover s svojo »večno prosperiteto«, ki je ravno v naših dnevih doživela tako ogromen polom.

Medtem, ko nam je bil po prognozi poštenih gospodarskih mislecev prihod svetovne vojne umljiv in ne nepričakovan, smo še pred petimi, šestimi leti bili povečini vsi prepričani, da je prihod gospodarske krize v takem obsegu še zelo daleč. Smehljajočega optimizma pa je bilo kmalu konec in kriza je našla človeštvo nepripravljeno, zalotila ga je v trenutku, ko je povečini še sveto verjelo v nezmotljivost kapitalistično-liberalističnega gospodarskega reda, najbolj desorganiziranega reda sploh (če govorimo o redu, bi bilo v zvezi s kapitalizmom boljša označba — nered). Tako sramoteni fevdalni red je bil v primeru s kapitalizmom skoraj idealen za človeštvo, saj je doživel dejansko samo eno krizo: prehod od naturalnega k denarnemu gospodarstvu in v zvezi s tem tudi kmetijske vojne, toda izkazal se je zelo trdoživega, saj je dajal, kljub vsem svojim hibam, človeštvu dovolj kruha, v kolikor niso tega preprečile naravne katastrofe. Tudi vsak drug gospodarski red, ki bi se le količkaj oziral na potrebe množic, bi bil v sedanjih težkih časih za človeštvo boljši, kakor je kapitalistični, na principih liberalizma osnovani red. Boljši bi bil najbolj nedolžni združniški red, boljši še tako primitiven kolektivizem, boljši tudi še tako reakcionaren državni socializem. Tako pa je dandanes človeštvu jasno, da se z gospodarsko anarhijo gospodarska kriza ne dá reševati.

Liberalizem je postavil načelo svobodne gospodarske tekme, misleč, da je resničen napredek blagostanja možen le v splošni medsebojni borbi in tekmi v ustvarjanju. S tem je dal kapitalizmu najbolj krepko orožje. Že od začetka pa je bilo jasno, da taka tekma brez ovir ne vodi samo k ustvarjanju dobrin, temveč tudi k uničevanju. Kako naj tekmujeta dva, od katerih ima prvi v rokah kladivo, drugi pa samo gole roke? Tako smo videli, kako so se dobro stoletje zbirale vse dobrine samo na eni strani, kako se je kup dobrin večal, a tudi kako se je vedno bolj ožil krog tistih, ki so izključno odločevali o uporabi teh dobrin. Naše stoletje se je že znašlo v dobi polnega velekapitalizma. Sicer tako gladko ni šel ta razvoj in tudi kapitalistični red je pokazal od časa do časa svoje napake in šibkosti ter je tudi od časa do časa — povprečno vsako desetletje — zbolel za krizo, ki pa jo je tudi vedno premagal in nato s še povečano silo stopal dalje, tudi kapitalistični red je od časa do časa ustvarjal večje ali manjše lokalne vojne — od Napoleonovih do vojn za dediščino Turčije — in vsem tem vojnám so sledile ponavadi dobe konjunktur, konjunkturam krize, krizam zopet konjunktura in tem včasih zopet vojne. Toda človeštvo je vedelo, da mora nekoč izbruhniti temeljita preizkušnja kapitalizma, ko bodo izčrpane vse možnosti nadaljnjega razvoja, ko bo produkcija naenkrat pričela presegati potrebe konzuma in ko bo izključena vsaka možnost nadaljnjega zbiranja kapitalov. Da se bliža tak čas, je močno kazalo zadnjih pet let pred svetovno vojno. Pričeli so se prvi večji bančni polomi, prve katastrofe na borzah, prva izprtja po industrijah in prvi protesti kmetijskega ljudstva proti nesorazmernim razlikam med industrijskimi proizvodi in kmetijskimi. Vse je kazalo, da se človeštvo bliža ogromni svetovni gospodarski krizi.

Prišla je res, toda v obliki svetovne vojne. Svetovna vojna je nastopila natančno v tistem letu — l. 1914. —, za katero so uvidevni gospodarski prognostiki napovedovali pričetek svetovne gospodarske krize.

Mednarodni kapitalizem, ki je zaslutil skorajšnji konec konjunktur, se je hotel rešiti pred krizo na ta način, da se je spustil v največjo imperijalistično vojno v zgodovini. Nemški kapitalizem je hotel pogoltniti francoskega in angleškega, ta dva pa nemškega, druge prilike še kaj pogoltniti ni bilo nikjer več. Odtod predvojno oboroževanje in zato grozni spopad l. 1914. Končal se je s porazom nemškega kapitalizma, a tudi s porazom nemških ljudskih množic, ki so bile enako, kakor pri vseh vojskujočih se narodih, potisnjene v najglobljo bedo.

Vojna je uničila mnogo dobrin. Produkcija ni med vojno niti oddaleč zadostovala za konzum množic, ki so trpele najhujše pomanjkanje živil, najhujše pomanjkanje industrijskih pridelkov in pomanjkanje prav vsega, kar je za življenje najbolj potrebno. Tudi prva leta po vojni produkcija še ni mogla doseči potreb konzuma. Z zmagovitostjo je beležil kapitalizem vsako tono premoga, ki je bila več izkopana in z velikim optimizmom je napovedoval, da bo produkcija kmalu dosegla predvojno stanje in ga tudi preseгла ter da bo kmalu krila vse potrebe konzuma. Kapitalizem tedaj ni bil v krizi, ampak v vzgonu. V najhujši krizi pa so bile množice, ki so mogle in tudi morale delati pri tej vzpostavitvi veličine kapitalizma, ves čas obenem, kljub svojemu delu, trpeti najhujše pomanjkanje. Zaradi premajhne produkcije je trpelo ljudstvo pomanjkanje in silno draginjo, ki se je še vedno stopnjevala, večala pa jo je še inflacija. Cene so se dvigale povsod z vrtočlavo naglico, le počasi in še oddaleč ne s tako hitrostjo pa so za cenami rastle dohodki množic. Pač pa so tekmovali s hitrostjo naraščajoče draginje zaslužki nosilcev kapitalističnega reda. Inflacija je uničila prejšnje prihranke množic, ki jih je povrh vsega še sestradala, ljudsko delo in inflacija pa sta v nekaj letih tudi vzposta-

vila staro moč in sijaj kapitalizma. Predvojna moč kapitalizma je bila v srednji Evropi dosežena nekako l. 1924. Tedaj je bilo konec prve krize, v Evropi ni bil nihče brezposeln, draginja se je nekako unesla, mezde so se po trdem boju delavstva nekako uredile, čeprav nikoli niso dosegle predvojnega stanja, produkcija je ravno krila konzum.

Toda kapitalizem se v svoji rasti ni mogel ustaviti. Vedno bolj in bolj je iskal novih možnosti rentabilite in pričel se je medsebojni boj v vrstah kapitalizma samega. Investicije novih strojev, tajlorizacija obratov, zmanjševanje števila delovnih moči zaradi pocenitve proizvodjalnih stroškov — vse ob isti ali še večji velikosti produkcije, — so bila prva znamenja bližajočega se boja.

Kakor kača, ki grize svoj rep, tako se je razjedal kapitalizem v neizpros-nem medsebojnem boju. Konkurenca je povzročila odpuste delavstva — prvi pojavi brezposelnosti so bili tu. Delavstvu so se zniževale mezde, vse zaradi konkurenčne zmognosti podjetij, kupna sila delavstva je zato padala. Mestno prebivalstvo ni moglo več v taki meri kupovati poljedelskih proizvodov in kmet, prisiljen na tekmo, je proizvajal vedno več — pričele so padati cene poljedelskim proizvodom. Kupna sila kmeta se je avtomatično zmanjšala, ne delavstvo, ne kmetje niso mogli več v taki meri kupovati industrijskih proiz-vodov, rentabiliteta industrije je pričela zato naglo padati in bili smo že sredi najhujše krize. Kapitalizem, ki se ni nikoli ravnal po geslu: »Živi in živeti pusti!«, je doživljal veliko spoznanje, da brez delavstva in kmetov tudi sam ne more živeti, zakaj če je že s stroji nadomestil njihovo delovno moč in jih ne potrebuje kot producete, jih pa zato tembolj potrebuje kot konzumente, kot kupce svojih proizvodov. Razvoj se ni omejil le na Evropo in Zedinjene države, segel je v kolonije, segel je v Azijo, objel je ves svet. Denarne investicije v industriji so se zamajale — tudi pri nas imamo zato lepe zglede — mali kapitalisti so izgubili zaupanje v denarne zavode — tudi v Zedinjenih državah — pričeli so se runi na banke, banke niso mogle potegniti svojih kapitalij iz razvrednotenih industrij, polom je sledil polomu, propadati so pričele tudi tiste industrije, ki so imele sicer dobro prodajno polje, pa jim je zaradi denarne krize zmanjkalo obratnega kapitala. Brezposelnost je rapidno rastla in pričela dosegati astronomske številke. Z brezposelnostjo glad množic — na drugi strani pa kopičenje produktov. (Klasičen primer z domačih tal: minoli dve zimi je v Ljubljani in drugod na tisoče ljudi prezebalo — v Trbovljah pa je propadalo tisoče in tisoče ton premoga, ki ga podjetje ni moglo prodati!) Ko banke niso bile več varne, se je pričelo tezavriranje denarnih kapitalov, zlata in »zanesljivih« valut, beg denarja v države, ki se zde manj ogrožene po krizi, v Švico, v Francijo, v Zedinjene države, pa zopet beg tudi od tam in tako dalje. Ali je to res potem še dobro organiziran gospodarski red, ali ni to naj-hujša anarhija, ki muči in jemlje življenje milijonskim množicam in vse to sredi najboljših letin, sredi vsega bogastva, ki ga zemlja zmore, sredi velike produkcije vseh dobrin po tovarnah in po poljih!

Več zdravil ponujajo zdravniki za krizo. Nobeno ni pravo, razen teme-ljite operacije.

Nekateri so mnenja, naj bi se izvedla velika javna dela. Bi pomagalo, toda le za kratek čas. Toda taka javna dela po navadi niso tako rentabilna in če bi bila, bi jih kapitalizem že sam uvedel. Javna dela bi se dala izvesti le na ta način, da bi kapitalizem oddal del svojih kapitalov ter ne zahteval od njih nobenega povračila ne rentabilite. Prostovoljno tega kapitalizem seveda ne bo nikjer napravil. In ko bi bila velika javna dela, kakor prekopi, izsuševanja močvirij, gradnja cest, dovršena, kar bi se moglo zgoditi že v nekaj letih, kaj potem? Množice bi bile zopet tam, kakor so bile, to je na cesti.

Drugi svetujejo inflacijo, zmanjšanje vrednosti in povečanje obtoka bankovcev. Lepo, toda to bi pomenilo, da kapitalizem ne bi nič žrtvoval, žrtvovalo bi le delavstvo in malo meščanstvo. Banke bi se z inflacijo sicer izkopalje iz zadreg, ko bi mesto sto zlatih frankov (recimo) plačale malemu vlagatelju le 100 papirnatih frankov v vrednosti enega zlatega ali še manj. Rešila bi se tudi velika industrija, ki bi mogla z razvrednotenim denarjem plačati svoje obveznosti denarnemu kapitalu, toda kdo bi nosil stroške? Delavstvo in namučeno meščanstvo, ki bi zašlo še v večjo bedo, ki bi doživelo strašno draginjo in popolno uničenje svojih skromnih prihrankov in ki bi se potem moralo na žive in mrtve boriti, da bi tudi mezde zrasle v potrebne višine. Na ta način je kapitalizmu sicer prav lahko reševati svoj red in svojo moč. Rešil bi se sicer tudi zadolženi kmet, ki bi ga pa pozneje kapitalizem le še bolj pritisnil. Rešitev bi bila zanj le trenutna.

Zdi pa se, da je še ena možnost, da se kapitalizem še izkoplje iz sedanje zagate. Medsebojno zaupanje kapitalizma se počasi vrača, sem in tja se še dobi kaka možnost za zaposlitev delavstva in s tem tudi za zvišanje njegove konzumne moči ter s tem tudi kmetove. Razni polinflacionistični ukrepi, razni moratoriji, devizne zapore in druga krepka sredstva, dalje razna javna dela, so nekoliko učinkovala na kapitalistični red, kakor injekcije. Gospodarsko življenje se je to pomlad mogoče pričelo nekoliko oživljati in tudi brezposelnost je pričela padati, oziroma vsaj ne narašča več, kar je že mnogo. Možno je torej, da se kapitalizem izkoplje in da si še kdaj pričara konjunkturo. Še vedno se dobe kakšni izhodi, toda trajnega pa prav gotovo ne več.

Recimo, da smo res pred konjunkturo in da se še dobi možnost dvigniti konzum množic. Konjunktura pa vodi nedvomno še do strašnejše krize, ki bo nedvomno prišla ponovno v obliki strašne svetovne vojne, prave veleindustrijske vojne. Ta vojna bo nedvomno uničila toliko dobrin, da se kapitalistični gospodarski red ne bo dal več vzpostaviti. Doživeli bomo tretjo končno krizo kapitalizma. Človeštvo bo moralo tedaj pač zgraditi nov gospodarski red, ki pa bo moral biti bolj pravičen širokim delavskim in kmetijskim množicam, kakor je sedanjí anarhični kapitalistični red.

»Slovenske« poti v gospodarstvu

Tiskovna zadruga v Ljubljani je izdala kot sedmi zvezek zbirke »Slovenske poti« šestindevetdeset strani obsegajočo razpravo z naslovom: »Pogledi na družabno in gospodarsko strukturo Slovenije«, ki jo je napisal tajnik Delavske zbornice v Ljubljani g. Filip Uratnik. Ker se naši gospodarski strokovnjaki najrajši pečajo s socialno-teoretičnimi zofizmi in sestavljanjem novih družabnih sistemov, ker je to pač veliko lažje, se vidi bolj učeno in nima za naše gospodarstvo nobenega pomena, in ker naši politiki rešujejo gospodarska vprašanja, ne da bi imeli pojma o strukturi našega gospodarstva in zato uganjajo neko gospodarsko romantiko ali pa demagogijo v prid eni ali drugi politični skupini, nas je g. Uratnik (U.) s to knjižico zelo razveselil. Kajti v njej se obravnavajo konkretna domača gospodarska in družabna vprašanja, ki nas Slovence živo zadevajo, in nas pisatelj postavlja pred gospodarska dejstva, ki so okoli nas, in ki bi jih moral poznati vsak slovenski politik in gospodarstvenik, da bi njegovo delo res moglo imeti nek pomen in vrednost za slovensko skupnost.

V prvem delu knjižice, ki nosi naslov: »Opis naših družabnih in gospodarskih razmer«, nas U. seznanja z gibanjem prebivalstva v Sloveniji (rojstva, smrti, poroke, preseljevanja itd.) tekom zadnjih desetletij, s starostno in poklicno sestavo slovenskega prebivalstva ter s posestnimi razmerami v Sloveniji in skuša nato izračunati vrednost našega narodnega premoženja in povprečni dohodek v poljedelstvu in industriji zaposlenega človeka. Sledi končno še analiza potrošnje in naših javnih dajatev. Drugi del knjige pa obravnava pod naslovom »Problemi in smernice« naš populacijski problem, problem racijalizacije, išče potov za gospodarsko okrepitev našega podeželja, kritizira našo izseljeniško politiko, govori o starostnem zavarovanju našega delavstva ter o vzrokih brezposelnosti v svetu in doma. Sama vprašanja, ki so za naš razvoj in naše gospodarsko blagostanje življenjske važnosti in zasluži U. tem večje priznanje, ker orje ledino na tem polju, čeprav pri nas kar mrgoli gospodarskih »učenjakov«, ki se pečajo s svetovnimi problemi, naših domačih gospodarskih razmer jim pa ni mar. Resnici na ljubo moramo ugotoviti, da nam U. večino tega v tej knjižici ni prvič povedal, da so v njej zbrane večji del razprave, ki jih je priobčil v poročilih delavske zbornice in v študiji »Prebivalstvo in gospodarstvo Slovenije«. S tem pa seveda nočemo reči, da pričujoča knjižica zaradi tega na svoji vrednosti izgubi, čeprav bi želeli, da U. svojih študij in raziskavanj še ne bi bil dokončal, dasi po drugi strani ni nikjer rečeno, da bi prav in samo U. moral na tem polju delati.

Nadrobnejše vsebine ne bomo podajali, ker je knjižica zato prezgoščeno pisana, pač pa hočemo opozoriti na nekatera mesta, ki bi bralcu mogla vzbuditi napačno pojmovanje o narodnem gospodarstvu. Mislimo tu predvsem na poglavje o našem narodnem premoženju. U. ugotavlja na podlagi skrbnih preračunavanj, da obstoji slovensko narodno premoženje iz teh-le postavk: alikvotni del zlate in devizne podlage pri Narodni banki, zaloge v trgovini, zaloge v naravnem gospodarstvu, hiše, gospodarska poslopja, zemlja, živina, orodje, obratni kapitali, industrijske in rudarske naprave, železnice in ceste — in da je to vse skupaj vredno 25 milijard dinarjev. Tem aktivnim postavkam pa da je treba zoperstaviti bankovce v obtoku, hranilne vloge, saldo naložb in izposojil v prometu z drugimi pokrajinami in inozemstvom ter alikvotni del državnih dolgov, kar znese skupaj 7,5 milijard, tako da dobimo kot čisto imovino lastnikov premoženjskih postavk na aktivni strani znesek 17,5 milijard dinarjev.

Tako bilanciranje narodnega premoženja ustvarja videz, kot bi bilo narodno gospodarstvo veliko zasebno podjetje, ki zapiše na aktivno stran vse, kar ima, in je nato od tega treba odšteti dolgove, da dobimo čisto imovino lastnikov podjetja. Gospodarji tako pojmovanega narodnega premoženja so torej vsi zasebni lastniki in posestniki skupaj, njihovo je vse narodno bogastvo in kdor nič nima, tudi v narodnem gospodarstvu nič ne pomeni in nima nič govoriti. Tako gledanje narodnega gospodarstva ni samo čisto kapitalistično, temveč pomeni tudi napačno uporabljanje zasebno gospodarskega načela na narodno gospodarstvo. Narodno gospodarstvo pa ni pridobitno podjetje, temveč organska sestava pridobitnih in konzumnih gospodarstev. Nosilci narodnega gospodarstva so vsi gospodarsko delujoči člani in ne samo lastniki proizvodnih sredstev. Bogastvo nekega naroda ne obstoji samo iz tovarn, cest, železnic, hiš, zaloga blaga, zemlje itd., temveč še v veliko večji meri iz naravnih zakladov, ki jih ima neko ozemlje in iz gospodarskih možnosti, ki jih ta zemlja nudi, nadalje vpliva na narodno bogastvo zemljepisna in politična lega, podnebje, politične in družabne razmere itd. Najmočnejši faktor, ki vpliva na narodno bogastvo je pa človek sam, oziroma telesna in

duševna kakovost prebivalstva na nekem ozemlju: pridnost, delavnost, podjetnost, varčnost, odpornost, bistroumnost, iznajdljivost itd.; sploh količina in kakovost duševne in telesne energije, s katero nek narod razpolaga. Šele z upoštevanjem vseh teh dejstev moremo dobiti približno podobo o premoženju in bogastvu nekega naroda. Seveda se večina teh količin ne dá številčno ali denarno izraziti in spraviti v nek bilančni sistem, vendar to niti potrebno ni, da si ustvarimo pravi pojem o narodnem bogastvu. Narobe, prav taka bilanca nam ne ustvarja pravega pojma, ker je samo fotografija trenutno nako-pičenih dobrin in obstoječih proizvodnih sredstev, narodno gospodarstvo pa ni muzej ali skladišče mrtve robe, temveč živ organizem, ki se venomer spreminja in razvija — komponenta duševnih in tvarnih sil naroda

Taka bilanca narodnega premoženja, ki jo postavlja U. po zgledu bilanc gosp. podjetij, nikakor ne daje torej prave podobe narodnega premoženja, je pa tudi še veliko bolj nezanesljiva kot U. sam misli. Če pravi, da znaša celokupno naše narodno premoženje 25 milijard dinarjev, je s tem še zelo malo povedano, ker je danes denar tisti faktor, ki svojo vrednost neprestano spreminja. V denarju izražena vrednost je danes najbolj relativen pojem zlasti v razmerju med posameznimi narodnimi gospodarstvi. In če ceni U. n. pr. orodje in obratni kapital obrtnikov na eno milijardo, ali zaloge v naravnem gospodarstvu na poldrugo milijardo, mislimo, da so to tako nezanesljive številke, da je vprašanje, če imajo kako vrednost. Isto velja tudi glede vrednosti obdelane zemlje, ki jo računa U. povprečno po 80 p za m² in pride tako do številke 6,5 milijarde, ali če računa 150.000 podeželskih hiš po 30.000 dinarjev in dobi tako številko 4,5 milijarde. Ali je to prometna vrednost, ali denarna vrednost ali vrednost vložnega kapitala? Ne ena ne druga vrednost ne more pravilno izraziti prave vrednosti, ki jo ima n. pr. celokupnost hiš, ali zemlje, ali orodja, itd. za narodno gospodarstvo kot celoto. Za 6,5 milijard zemlje, ali za 4,5 milijarde hiš je lahko veliko ali pa zelo malo, vprašanje pa ni v tem, koliko bi stvar stala, če bi jo hoteli nabaviti, ali če bi jo hoteli prodati, temveč kako korist ima narodno gospodarstvo od nje; n. pr. glede zemlje: koliko ljudi ta zemlja preživlja in kako jih preživlja in koliko dela in truda zahteva ta zemlja od ljudi za to preživljanje; ali glede hiš: koliko ljudem dajejo streho in kako je z udobnostjo in higijeno in koliko morajo ljudje žrtvovati za to streho in udobnost. Vse to se dá pa kaj težko izraziti s številkami.

Vrednost industrijskih in rudarskih naprav ceni U. na 3 milijarde dinarjev. Kako malo zanesljiva je ta številka, bomo takoj videli. U. računa očitvidno nabavno ceno vložnega kapitala, toda vsi vemo, da ima investirani kapital vrednost samo, kadar dela in v kolikor dela. Tovarne, ki stoje in za katere ni pričakovati, da bi še kdaj stekle, imajo za gospodarstvo vrednost starega železa. Vrednost industrijskih naprav je torej treba računati po njihovem donosu. Tu so pa zopet težave. V zgornji številki 3 milijard je vsebovana po U. vrednost naših rudarskih naprav z 1 milijardo. Od te milijarde odpade večina na Trboveljsko premogokopno družbo, znano pa je, da je nad 90% delnic v inozemskih rokah in da gre zaradi tega okoli 30 milijonov dinarjev na dividendah in tantijemah letno v inozemstvo, kar dá v kapitaliziranem znesku 600 milijonov. Za našo narodno gospodarstvo bi torej naš rudarski kapital predstavljal samo še vrednost 400 milijonov, in ne 1 milijarde, kot je izračunal U. — Vendar tudi to ni pravilno, ker tudi onih 600 milijonov ima za naše gospodarstvo neko vrednost, delavske mezde dajejo služka neštetim našim trgovcem in obrtnikom, da ne govorimo o javnih in socialnih dajatvah, ki jih mora tudi tuji kapital odrajtovati. Podobna vprašanja bi bilo vpoštevati tudi pri računanju vrednosti drugih industrij in če bi taki analizi podvrgli še ostale

premoženjske postavke, ki jih ima po U. naše narodno gospodarstvo, bi se tista bilanca najbrže izkazala kot zelo nepravilna. Vemo, da se take bilance narodnega premoženja delajo tudi drugod po svetu in da so v tem mojstri zlasti Američani, vendar s tem še ni rečeno, da ima tako igračkanje, ki pa zlasti pri naših statističnih razmerah vestnemu delavcu dá mnogo več truda kot si misli tisti, ki čita samo končne številke, kako znanstveno vrednost, ali da more gospodarstvo iz takih bilanc napraviti kake koristne zaključke. Zato je tudi U. sam v zadregi, ko govori o koristi take bilance. Pravi, da iz take bilance lahko vidimo, da denar in hranilne vloge ne predstavljajo narodnega premoženja, temveč narobe pasivno postavko. V resnici pa denar ni ne aktivna ne pasivna postavka v narodnem gospodarstvu, temveč le menjalno in prometno sredstvo, kapital pa samo s stališča zasebnih gospodarstev, vendar do take ugotovitve pridemo lahko brez postavljanja narodno gospodarskih bilanc. Tudi za hranilne vloge moremo reči, da so pasivna postavka v narodnem gospodarstvu samo tedaj, če narodno gospodarstvo gledamo iz takega kapitalističnega stališča kot U., kakor da je vse narodno premoženje last zasebnih lastnikov dobrin in proizvodnih sredstev. — Nasprotno je pa naraščanje ali zmanjševanje hranilnih vlog veliko boljši barometer za narodno blagostanje kot si to U. predstavlja. Hranilne vloge ne leže po denarnih zavodih, temveč gredo v obliki investicij v narodno gospodarstvo, zato zmanjšanje ozir. povečanje vlog redoma odgovarja zmanjšanju ozir. povečanju narodnega premoženja, izvzet je tu le primer inflacije, kjer se pa hranilne vloge ne zmanjšajo ampak razvrednotijo. Važno vprašanje s stališča narodnega gospodarstva je le, k a k o denarni zavodi zaupane jim denarje investirajo, zato ima varčnost naroda gospodarsko vrednost samo tedaj, če ji odgovarja tudi gospodarska preudarnost in podjetnost. In tu se pričinja žalostno poglavje našega gospodarstva. Čisto nepravilna je pa trditev U-a, če pravi, da naraščanje hranilnih vlog ne pomeni naraščanja narodnega premoženja, če vzporedno narašča tudi zadolžitev posameznih gospodarstev. Vsaki hranilni vlogi m o r a namreč odgovarjati zadolžitev, če hočemo, da se s hranilno vlogo poveča narodno premoženje, ki ga ni, dokler leži hranilna vloga v banki. Vprašanje je samo, kakšna je tista zadolžitev, ali je plodonosna ali ne.

Da je ta gospodarska bilanca U. čisto zmešala glavo, se pa vidi iz tega, ko pravi, da konverzija kron v dinarje v razmerju 1:4 ni bila nam v nikako škodo, temveč da so narobe naši zadolženi hišni in zemljiščni posestniki imeli od te zamenjave še korist (!) To velja pač za inflacijo (U. sploh zamenjuje devalvacijo z inflacijo), ne pa za konverzijo kron v dinarje v razmerju 1:4, ki je za kronsko ozemlje pomenila sredi inflacijske dobe deflacijsko operacijo. Če bi se ta konverzija izvršila za ves denar na celem ozemlju, ne bi od tega imel nihče koristi pa tudi nihče škode. Denar bi dobil samo drugo ime in računalo bi se odslej z manjšimi številkami. Če sta pa imela krona in dinar isto skupno moč, pa se je zamenjal dinar za nove novčance al pari, krona pa v razmerju 1:4, je jasno, da je bilo vzeto imetnikom kronskih bankovcev $\frac{3}{4}$ njihove kupne moči, ker so se cene v doglednem času nujno izenačile, kar je še pospeševala takrat cvetoča inflacija. Korist od te konverzije na škodo prečanskih krajev, pa niso imeli »naši zadolženi hišni in zemljiški posestniki«, temveč — država. Naša narodna banka je namreč prevzela nase kronske novčance, vendar ne za svoj račun, temveč za račun države in je zato za protivrednost prevzetih novčanic zadolžila državo, ki ji je zato zastavila kot jamstvo svoje domene (Belje i. dr.). Toda narodna banka ni prevzela kron, temveč šele nove kronsko dinarske bankovce. Pri drugem žigosanju l. 1919 je bilo najdenih v naši državi 4.610,436.419

kron. Če bi se te krone zamenjale al pari z dinarji, bi se država napram narodni banki zadolžila za isto vsoto dinarjev, ker so se pa zamenjale v razmerju 1:4, se je država zadolžila za $\frac{1}{4}$ tega zneska in res najdemo v bilanci nar. banke za l. 1920, da ji država dolguje »po računu za odkup kronskih novčanic« znesek Din 1.194,542.407.35. Država si je nato prva povojna leta za svoje proračunske primanjkljaje pri narodni banki skupno izposodila še približno toliko kot bi znašale one $\frac{3}{4}$ prečanskih kron, če bi bile zamenjane al pari v dinarje, tako da so bili ti primanjkljaji tako rekoč kriti s tem, kar si je država prihranila z zamenjavo 1:4. Nadaljne zaključke si utegne vsak sam napraviti. Če torej pravi U. (str. 41): »Le klasičen dokaz, kako drve množice često za parolami, za katerimi bi ne mogle iti, ako bi doumele njih vsebino, imamo v tem, da so pri nas ti sloji občutili, da jim je to, kar jim je koristilo, škodovalo«, velja to pač za g. U., ne pa za tiste, ki so se upirali zamenjavi kron v dinarje v razmerju 1:4. Naravnost smešna je pa trditev, da so od te zamenjave imeli korist naši hišni in zemljiški posestniki. Daleč lahko zapeljejo človeka take bilance!

Da ni dobro slepo verovati v številke, kaže tudi nadaljna U. trditev, da pritožbe o previsoki davčni obremenitvi Slovenije za čas pred l. 1929 v svoji sumarni vsoti niso videti baš upravičene (str. 59). Do tega zaključka pride U. na podlagi primerjave višine predvojnih in povojnih davkov. To trditev U. nato deloma že sam popravlja, ko primerja predvojne in povojne gospodarske razmere in razčlenja posamezne davčne vrste, in je zato tem bolj čudno, zakaj jo sploh postavlja. Vprašanje nadležnosti davkov pa ni toliko v njih višini kot v razdelitvi prejemanja in oddajanja. Država sama ne je davkov, temveč gre ves denar, ki ga prejme, zopet nazaj med ljudi, država igra tukaj samo vlogo nekakega razdelilnika — transformatorja dohodkov. Nekatere človeške potrebe so poddržavljene in za njih zadovoljitev skrbi država, za kar zbere sredstva iz davkov od državljanov. Vprašanje je sedaj, od koga se denar pobira in komu se daje. Če se pri nas večinoma operira s posrednimi davki in je med neposrednimi eden najvišjih uslužbenski davek, se s tem ne uničuje samo delavski stan in srednji sloji, temveč celotno pridobitno gospodarstvo, ker je delavski in srednji stan največji konsument v državi. Če primerjamo nato s to razdelitvijo davčne obremenitve, razdelitev proračunskih izdatkov, se pokaže, da imajo prav tisti, ki so zaradi te davčne razdelitve najbolj prizadeti, od proračuna najmanj koristi; ni čudno tedaj, da je občutek davčne obremenitve močnejši kot pred vojno. Ker pa pridni davkoplačevalci plačujejo vedno davke tudi tistim, ki zaostajajo ali sploh izostanejo, pri nas do pravične davčne razdelitve med posameznimi pokrajinami, samo »z enako davčno zakonodajo in enako davčno administracijo« (str. 62) ne bomo nikdar prišli, ker se davčna in upravna morala ne dasta s postavami izenačiti. Pri naših kulturnih razmerah bi bil pač najbolj pravičen sistem kontingentiranja. Vsaka pokrajina ima prispevati sorazmerni del k državnemu proračunu, izterja naj ga pa sama, kakor ve in zna.

U. pa ne samo, da »znanstveno« ugotavlja, da od zamenjave kron 1:4 nismo imeli nobene škode nego deloma še korist, ne samo, da ugotavlja, da so pritožbe o previsoki davčni obremenitvi Slovenije neupravičene, temveč ima v omenjeni knjižici še druge trditve, ki so nas zelo razočarale.

Na strani 23 v poglavju o gospodarskem področju slovenske industrije razlaga U., da je slovenski trg premajhen za slovensko industrijo in da je zato pač navezana na širši jugoslovanski trg. Iz tega pa napravi tale zaključek: »Kakor so težnje po samostojnosti posameznih pokrajin in po samoupravi

razumljive in kakor je uspeh vsakega gospodarstva po načrtu, ki se nanaša na širša ozemlja, odvisen od tega, koliko bo znal s takimi težnjami računati in jih zadovoljiti, pa na drugi strani take težnje ne smejo negirati v sprednjih vrsticah naznačenih dejstev.« (Namreč tega, da je slovenski trg za velik del slovenske industrije premajhen.) — Še jasneje se izraža U. na strani 68: »Mentaliteta, ki bi se ogradila najrajše s kitajskim zidom na vseh štirih mejah malega in gosto naseljenega slovenskega ozemlja, v katerem ne gleda dela širše jugoslovanske zajednice, a istočasno seveda ne mara skupnosti ne z Italijo ne z Avstrijo, ki je za neovirano in čim hitreje naraščanje prebivalstva, in je proti izseljevanju z dežele v mesta, proti izseljevanju preko mej našega ozemlja, obenem pa proti še najrealnejšim možnostim, da sežemo z industrijskimi izdelki preko naših mej, se giblje v krogu nerazrešljivih logičnih nasprotij.«

Če misli U., da nam je s tem centralizem in narodno edinstvo znanstveno in gospodarsko utemeljil, se bridko moti. Mnenje, da je narodna samostojnost in politična samouprava škodljiva gospodarstvu dotičnega naroda, ki želi to samostojnost in samoupravo, so doslej rodili samo še slovenski gospodarstveniki in politiki in sedaj se jim pridružujejo še slovenski znanstveniki. Amerika, ta visoko razvita industrijska država, ni enotna država, temveč zveza držav, ki imajo lastno zakonodajo in skoraj neodvisno upravo, isto je bilo pred kratkim v Nemčiji in je še sedaj v Rusiji itd., vendar nikjer še ni nikoli prišlo komu na misel, da ta politična samouprava in avtonomija škoduje industriji ene ali druge zveznih držav. Dokler neko ozemlje ni razdeljeno po carinskih mejah, dokler tvori torej enotno carinsko ozemlje, toliko časa se lahko industrije prosto gibljejo po tem ozemlju, pa naj si je to ozemlje obvladano od več samostojnih držav, kaj šele samo od omejenih avtonomij. Take samostojnosti, da bi posamezne pokrajine tvorile samostojna carinska ozemlja, pa doslej pri nas še nihče ni zahteval, ker so pač »separatisti« vsaj toliko pametni kot jugoslovanski gospodarstveniki in politiki, zato je velika demagogija, če kdo tistim, ki teže po večji ali manji samostojnosti posameznih pokrajin v državi, očita, da se hočejo obdati »s kitajskim zidom«. Neodpustljivo pa je, če se ta obrabljena politična fraza pogreva v knjigi, ki hoče biti kolikor toliko znanstvena. (Mimogrede povedano pa zlasti kulturna avtonomija ni za gospodarstvo nikak »kitajski zid«.)

Politična zahteva gospodarstva je, da je državna uprava čim cenejša, da čim hitreje in gibčnejše funkcionira in da ima čim več razumevanja za gospodarska vprašanja. Vsem tem zahtevam je pa kos samo čim bolj decentralizirana uprava, najmanj pa tista, v kateri o vsaki malenkosti v zadnji instanci odločuje centralna vlada (ministrstvo). To naši pridobitni krogi dobro vedo, da so bili pa kljub temu doslej politično drugače usmerjeni, je treba pa razloge iskati drugje. — Že v predidoci številki »Besede« smo v članku »Gospodarstvo in politika« obravnavali to vprašanje. Pridobitni krogi so vedno v vladni stranki, ker rabijo od vlade ugodnih tarif, carin, kreditov, subvencij itd. Ker so pa pri nas v vladi odločujoče struje zmerom centralistično usmerjene, so naši gospodarstveniki doslej trobili tudi v centralistični rog, ker so si le na ta način obetali dobiti to, kar potrebujejo za svoj razmah — toda ne od centralizma, temveč od vlade. Kako so pa ti obeti varljivi, smo že skušali pojasniti v zgoraj omenjenem članku.

Vsako zagovarjanje upravnega in zakonodajnega centralizma ni torej samo gospodarsko neosnovano, temveč škodljivo najbolj naši industriji in celemu slovenskemu gospodarstvu sploh. Slovensko vprašanje ni samo kulturno vprašanje, temveč še v veliko večji meri gospodarsko vprašanje. Kdor danes še

skuša reševati slovensko industrijo z zatiranjem političnih teženj po samoupravi, ta je slep za vsa gospodarska dejstva, ki so se dogodila v zadnjih petnajstih letih. Knjižica je nazoren dokument, kje so danes »slovenske« poti.

Dr. Jože Pokorn.

Pregled

Sušteršič Miloš, cand. phil.:

SLOVENSKI KATOLIŠKI AKADEMIKI NA RAZPOTJU.

Pravijo, da je današnja akademska mladina brez pravega idealizma, oziroma brez dovtetnosti za velike ideje. Seveda, kdor ne pozna bojev, ki jih doživljamo mladi med seboj in v svoji notranjosti, kdor nas sodi samo po zunanem udejstvovanju, ki je, priznati je treba, neznan in nedozorelo, ta ima vtis, da smo brez ognja, mladi starci. Toda v resnici ni tako; baš želja po močnem in zdravem življenju, brez sentimentalnosti in laži — je povzročila, da je nosilo naše delo, kolikor je prišlo v javnost, pečat naveličanosti in pomankanja idealizma. Ne brez utemeljenosti. Zakaj iskali smo iskrenosti, iskali smo poštenosti, ljubezni — želeli smo si močnih idealnih osebnosti — dobili pa smo povsod nerazumevanje. Na nas so leteli razni očitki in sumničenja ravno od ljudi, pri katerih smo videli veliko razliko med njihovimi deli in njihovimi pridigami. Mislili smo, da bodo uvideli, da je v nas tudi mnogo dobrega, upali smo, da bodo že zaradi nas spravili v sklad svoja dela s svojimi besedami. Toda nič takega se ni zgodilo. Baš nasprotno! Niso hoteli, da bi tudi mi govorili tako, čeprav bi delali drugače? Mi tega njihovega hotenja nismo mogli razumeti in ga tudi najbrže nikoli ne bomo doumeli, toliko idealizma je v nas, vključno naši revnosti. Naši očitki, naše prošnje so vedno naletele na gluha ušesa takih, ki imajo idealističen svetovni nazor, a materijalistično mišljenje...

— Ker smo v širši javnosti najbrže neznan, se mi zdi potrebno, da pojasnim, kdo smo prav za prav — preden povem kaj hočemo.

V Ljubljani eksistira več katoliških akademskih društev, ki so vsa včlanjena v akademski zvezi. Če se govori o njih v akademski javnosti, se navadno misli sledečo trojico: Zarja, Danica, Borba. O programu bi bilo težko govoriti, ker se zdi, da smo brez pravega programa. Kako to mogoče? Saj smo vendar katoliški akademiki. Smo mar pozabili, kaj zahteva »katoliški« v naslovu? Pozabili ne, pač pa izgubili smo svoj program, pa ne po lastni krivdi.

Naša društva so bila ustanovljena še v času, ko so slovenski akademiki študirali na Dunaju in drugje. Ustanovili so jih ljudje, brez dvoma požrtvovalni in z dobrimi nameni. Zbiranje slovenskih akademikov krščanskega prepričanja in njih vzgoja k dobremu po katoliških načelih, vzgoja za požrtvovalno delo na gospodarskem in kulturnem polju med ljudstvom; to je bil namen ustanovljenih društev. Prav lep namen, toda kakor se na svetu navsezadnje vse še tako lepo izprevrže v nekaj čisto prozaičnega, realnega, tako se je tudi prvotni cilj omenjenih društev vedno bolj omejeval na programatične govore, po katerih je največja potreba takrat, kadar ni programa. Kajti v društva je počela posegati politična stranka s svojo politiko, ki je, kakor znano, kaj malo primerna za askezo in čednostno življenje. In tako se nam zdi, so polagoma postala društva ne več društva, ki so pripravljala svoje člane za katoliško delovanje, temveč predvsem za stranko, za politiko, za kraljestvo tega sveta. Tako so društva izgubila svoj širok program, ali še bolje program je izgubil svoja društva, ki so dobila nov namen: gojišča politične stranke. Seveda je bilo vse življenje in delo društev usmerjeno na novo izbrana pota. Temu primerna sta bila tudi disciplina in materijelni položaj društev prav dobra, vse do tedaj, ko je bil napravljen konec strankam. V trenutku, ko se je to zgodilo, je nastopila stagnacija v političnem in naenkrat tudi v našem društvenem življenju. Nastopil je čas, ko so se lahko oči nas vseh, zlasti nas najmlajših, ki nas ni okužila politika, obrnile nemoteno v svojo notranjost. Tu pa smo naleteli na silna opustošenja v lastnem, še bolj pa v duševnem življenju onih, ki bi nam mogli biti svetovalci. Borili smo se, študirali. Ne samo socialno vprašanje. Poglobljali smo se v zgodovino, politično, zlasti pa v cerkveno, iskali smo utehe v sv. pisni, v filozofiji — iskali smo novih poti, ker smo dobro čutili, da ne moremo več po starih izvoženih kolesnicah, če nečemo zavreči sebe in še mnogo tega, kar je človek do danes dobrega storil. Pri vsem tem pa smo primerjali in iskali ljudi, ki bi vsaj malo odgovarjali našim slutnjam o novi dobi, ki naj pride. Nismo jih mogli najti, ker jih pač ni bilo, morda jih sploh ni — toda mi jih ho-

čemo, mi hočemo novega človeka. Ne človeka številke, temveč pravega, svobodnega človeka, človeka, ki gre ravno po poti, ki si jo je začrtal. Mi vemo, da vsako koristnost seje le sovraštvo, vemo, da niso sovražniki človeške družbe zgolj oni, ki zavračajo vse, kar ni otipljivo, ampak tudi oni, ki navidez priznajo neke ideale, v resnici pa so sami sebi svoj lasten in edini bog. To so nekako v kratkem in prav površno podane naše smernice, ki smo jih skušali uveljaviti tudi v naših družtvih. Torej nič prevratnega; saj niso naše zahteve plod »nekakih temnih elementov«, kot zatrjujejo razni pokrovitelji, temveč so jih začeli ljudje, ki so bili iskreni katoliki. Hoteli smo naša društva reorganizirati, to je, dati jim nov program, ki bi bil v skladu z resničnimi kulturnimi, socialnimi in političnimi potrebami. Toda navidez nismo uspeli, ker so se nam postavili nasproti interesi političnega katolicizma. Priznavamo cerkvene avtoritete in poslušamo njihove nauke, v kolikor se nanašajo na versko življenje. To se mi zdi potrebno povedati, ker smatrajo danes nekateri za potrebno zahtevati podreditev tudi v vprašanih, za katera velja izrek: in dubiis libertas — zahtevamo svobodo in uvidevnost v vseh onih vprašanih, kjer mnenja posameznikov za nas ne morejo biti mero-dajna.

Mi ne bomo priznali pritiska, ki se nam hoče vsiljevati. Mi bomo raje pustili drugim, da ostanejo sicer formalno neoporečni toda — hlapi. Mi bomo sami iskali dalje, sledeč pozivu svoje notranjosti, čeprav si mogoče izberemo težjo pot.

Kam? Odločiti se ni težko!

NEMŠKA ENOTNA DELAVSKA FRONTA.

Komaj sem zaključil poročilo o položaju nemških strokovnih organizacij, katero ste priobčili v zadnji številki Vaše revije, že se je zgodilo to, kar se je splošno pričakovalo. »Nacionalna revolucija« je prve dni maja izvedla popolno »Gleichschaltung« nemškega delavskega gibanja. Izvršilo se je vse v polnem redu in z znano nemško natančnostjo. Socialno demokratske strokovne organizacije je režim kratkoma razpustil, krščanskim pa je zagrozil, da jih bo tudi, če se same ne bodo vključile v novi »enoten« delavski pokret. Resnejšega odpora proti »izenačenju« tudi s strani socialističnega delavstva ni bilo nikoder. Krščanski strokovničarji so mogli prav malo razmišljati o nastalih razmerah. Odločiti se je bilo treba v nekaj urah. Odločili so se za sodelovanje.

Njihova glasila so že Hitlerjev prvomajski govor priobčila v celoti. 10. maja se je nato vršil »Prvi kongres nemške delavske fronte« v Berlinu. Bili so navzoči zastopniki vseh strokovnih smeri, zastopnik Hinderburgov in celokupna vlada s Hitlerjem na čelu, ki je govoril poldruge uro in razvil svoj socialni program. Govoril je najprej o krizi, ki da je nujno

morala nastati iz razdvojitve dela in kapitala, s tem da sta si stopila v razredno nasprotje delavec in podjetnik. Pri tem pa je imel škodo ves nemški narod. Drugi vzrok sedanje ogromne krize da je marksizem, ki je razbil narodno občestvo, ko je to naravno, iz kapitalističnega produkcijskega procesa nastalo razredno nasprotje izrabljaj kot bojno sredstvo. Zato so marksisti narodni izdajalci in se ne morejo prav nič pritoževati, če smo jim onemogočili njihovo delo. Če bi se hoteli maščevati, bi jih morali na desetisoče pobiti. Tretji vzrok pa je država, ki je v svoji demokratični ureditvi bila v rokah manjvrednih ljudi. Nemčija, ustvarjena v Weimarju, je napačna konstrukcija. Treba je zato ustvariti novo državno avtoriteto, neodvisno od katerekoli družabne plasti. Marksizem je treba iztrebiti. Nemške države pa brez nemškega delavstva ni. Zato se morajo stanovni sporazumeti. Mi hočemo biti častni meštarji. Zato ima poenotenje delavskega gibanja velik pomen. Nova zgradba države bo le rezultat velikih koncesij z obeh strani. Tu ne bo zmagovalec in premaganev. Zmagovalec bo samo eden enoten nemški narod, zmagovalec nad razredi in stanovni. Tako se bo delo samoposebi poplemenitilo. Mi hočemo, da bo naslov — delavec — časten naslov. Država, ki je zgrajena samo na intelektualcih, je slaba. Zato hočemo, da sloni naša država na vseh stanovih, zato hočemo za naše tretje carstvo osvojiti tudi delavstvo. Zato bom s ponosom prevzel pokroviteljstvo nemške delavske fronte in častno vlogo meštarja.

Kot kaže, so krščanski strokovničarji ta program sprejeli za svojega. Kajti njihovi listi pišejo, da je moral prav vsakdo spoznati, da tu govori človek, ki pozna vso stisko ljudstva in ki ima tudi voljo, osvoboditi ga iz te stiske. A kaj je to, kar je povedal Hitler? Nič drugega kot čista fašistična doktrina, ki stavlja nacijo in državo čez vse, tako da je le-ta sami sebi namen. Pri Hitlerju ima vse to še čisto poseben pomen. Njemu po dosedanem delu ni dosti na tem, kakšna naj bo nova »stanovska« država, njemu gre za to, da Nemčijo znova oboroži in jo pripravi za revanžo. Sam pravi, da ne gre za to, ali kapitalizem, ali monarhija, ali republika, gre le za to, da bo nemški narod zopet enoten in močan. On rabi krepke delavske roke za puške in topove. Krščanski strokovničarji so se odločili za sodelovanje pač po znani taktični formuli, da se bo dalo morda marsikaj ublažiti in preusmeriti. Tako vsekakor izzveni članek, ki ga je napisal voditelj krščanskih strokovničarjev Otte za strokovno časopisje. Tu pravi, da hoče nova država, ustvarjena po nacionalnem uporu, ustvariti pravično in socialno družbo brez razredne borbe. Vse družabno življenje bo urejevala država; tudi gospodarske organizacije se morajo ukloniti državni skupnosti. Starega strokovnega pokreta ni več. Vendar ne bodo delavski interesi

nič manj zaščiteni kot dosedaj. Kajti o resni volji drž. kanclerja se ne more dvomiti. Začenja nova doba strokovnega gibanja! Preobrat zadnjih dni je omogočil tudi krščanskim strok. organizacijam iti novo pot. V novi državi ni več strokovnega gibanja, ki bi bilo protikrščansko in strankarsko. Zato je kršč. strok. gibanje izgubilo razloge svojega obstoja. Bili bi malenkostni, če tega dejstva ne bi priznali. Seveda nismo pišli do tega pravega spoznanja brez notranjih bojev: novo, enotno delavsko gibanje bo državno, nacionalno in socialno, nestrankarsko. (Tu je Otte zelo nejasen!). Pozneje se bo izpremenilo v pomembno korporacijo stanovske države. Z ozirom na ta veliki cilj morajo krščanski strokovničarji z vsó v nemo sograditi to ogromno stavbo. Čeprav je samostojno gibanje prenehalo, cilji so ostali isti in zanje se bomo borili v novih formacijah! Zato moremo mi za novo državo le veselo delati, kajti enotno delavstvo bo v bodočem družabnem redu enakopraven in spoštovan stan.

Krščanski strokovničarji torej upajo, da bo Hitlerjeva stanovska država nekaj podobnega kot si oni zamišljajo in da bodo mogli prav naravnost vplivati pri ustvarjanju novih oblik. Vendar je vprašanje, koliko se bo obistinilo eno in drugo. Zagotovil namreč nimajo nobenih. Zadnjič sem Vam že poročal, da zaenkrat še nimajo nobenega stvarnega načrta, kako priti do novega reda. Tudi narodni socialisti takega načrta nimajo in je med njimi tozadevno silna zmeda in nejasnost. Pri tem je treba upoštevati, da Hitler brez dvoma ne bo kaj dosti reformiral na kapitalistični strani, ker je za to vendarle prešibek in to tudi ni prav njegov namen. K »reševanju« socialnih vprašanj ga žene samo trenutni položaj in pa proletarske mase njegove stranke. — Kar pa tiče aktivnega sodelovanja izkušnih kršč. strokovničarjev v novem delavskem gibanju, ni dosti izgleda. Že prvi ukrepi so zanje naravnost porazni: niti enega vodilnega mesta niso dobili; vse samo naciji.

Nemška delavska fronta je sedaj urejena takole: Centralni urad vodi zvezo delavcev in zvezo nameščencev. Naloga tega urada je prevzem vseh dosedanjih organizacij in priprave za zgraditev korporacij. V ta namen ima urad mali in veliki konvent. Mali konvent ima 14 članov (So že imenovani; sami hitlerjevci), veliki pa 60; vanj pridejo voditelji poedinih strok, razen teh pa je za člane imenovanih že sedaj 6 krščanskih strokovničarjev. Zveza delavcev in zveza nameščencev imata vsaka svojega voditelja (Führer) in voditeljski sosvet. Končno veljavno odločuje o vsem centralni urad. Načeloma se v nobeni ustanovi ne voli in ne glasuje, odločuje vedno le imenovani voditelj. Voditelja delavske in nameščenske zveze je Hitler že imenoval; oba sta seveda nar. socialisti.

To so dosedaj še goli formalni ukrepi, ki

stvarno kapitalističnega sistema prav nič ne spreminjajo. Nekaj pa bi utegnil v tem pogledu vendarle pomeniti novi zakon o »delavskih posredovalcih«, katere more imenovati državni kancler na predlog deželnih vlad za večje gospodarske obrate. Do nove nemške socialne ustave bodo določali ti posredovalci za obe strani pravno obvezne delovne pogoje. Hkratu imajo nalogo sodelovati pri pripravah za novo socialno ureditev.

Köln, 20. maja.

—ig.

DIKTATURA V AVSTRIJI.

Politične razmere v Avstriji so bile nezanesljive od povojnega prevrata, a v poslednjem času je avstrijska republika preživela težke politične boje. Prava demokratična načela se niso več upoštevala in vršilo se je veliko podkupovanje in izrabljanje od ljudstva izvoljene oblasti. Če je predlagala ena stranka v parlamentu dober predlog, je bila druga stranka največkrat že zato proti, ker je prišel predlog iz nasprotnega tabora. Vsled tega izdatnejše delo parlamenta ni bilo nikdar mogoče, saj niti nujni zakoni niso dobili potrebne večine.

Ko so 4. marca prostovoljno podali ostavke na svoja mesta vsi predsedniki parlamenta, je sprejela vlada to prav rada na znanje in izrabila priliko, ter si osvojila diktatorsko moč. Samoumor parlamenta je prinesel negotov položaj med predsednikom republike, vlado in parlamentom. Vlada pripravlja zato nov predlog za novo državno ustavo. Mesto dosedanjega Bundesrata (zvezni svet) bi fungiral nek stanovski svet, kamor pošljejo svoje zastopnike stanovi (?). Do sedaj take napovedane sestave ljudskega zastopstva nimamo. Stanovski svet bi imel predvsem nalogo, da odpravi korupcijo izza časa strankarsko-političnega zveznega sveta.

7. marca je izdala vlada nad 60 nujnih naredb na temelju vojno-gospodarskega pooblastilnega zakona, ki si ga je izposlovala bivša cesarska vlada. Izvršila je s tem delo, ki bi ga zvezni svet ne mogel izvršiti v dveh letih. Mladi kancler Dollfuss, — v ljudstvu imenovan »Millimetternich«, — je dobil za svoj načrt pomoč v vojnem ministru Vaugoinu in ostalih aktivnih ministrh kot Schushnigu, Rintelenu itd. — kot posledico zmage hitlerizma v sosednji Nemčiji — in s to pomočjo okrepil avtoriteto in moč vlade. Dollfussova vlada je s svojim kurzom vzela Hitlerjevemu narodnemu socializmu vsó bojevitost in skoroda onemogočila nadalnje širjenje. Seveda točasno ni mogoče izvršiti vseh načrtov. V glavnem pa delajo oblasti na to, da se izvaja: omejitev tiskovne svobode, splošna prepoved javnih zborovanj in sprevedov, prepoved nošnje uniform (to zadeva socialne demokrate in hitlerjevce) splošna odgoditev vsakršnih volitev do konca oktobra 1933, ustanovitev komisarijata za varstvo dela in prostovoljno delo, delna

reforma kreditnih zavodov, onemogočitev previsokih prejemkov bančnih ravnateljev. Istočasno je bila razveljavljena kolektivna pogodba bančnih uslužbencev, a nova pogodba ne bo sklenjena, pač pa bo plače določil finančni minister. — Vsa ta znižanja režije bank ne zadostujejo in zato se je dogovorila vlada z Narodno banko za posojilo 180 milijonov.

Na zahtevo Starhenbergovega Heimatblocka je vlada razpustila socialnodemokratsko organizacijo Schutzbund, kateri je imel in ima še mnogo zbranega orožja in municije, ki ga sedaj vneto plenita žandarmerija in policija. V teh dneh je bila tudi razpuščena komunistična Arbeiterwehr, mogoče pa je, da vlada razpusti tudi hitlerjevske S. A. (Sturmabteilungen). Prvič po 43 letih je vlada letos prepovedala socialdemokratom tradicionalni prvomajski pohod po dunajskem ringu.

Izvršila se je tudi velika sprememba na škodo delavstva. Glavno pri tem je poslabšanje zakona o podporah brezposelnim. Mesto

dosedanjih 30 tednov, dobe brezposelni od 1. maja naprej podporo samo 20 tednov. Tudi tako zvana zasilna podpora je bila izdatno znižana.

Medtem ko govori Dollfuss na zborovanih krščansko-socialnih organizacij, da je za socialno pravičnost, pa so dejanja vse drugačna kakor pa besede in obljube. Moč kapitalizma je tako velika, da je vlada primorana vse izvršiti, kar zahteva. Nekateri krogi (tudi med krščanskimi socialci) so tudi mnenja, da je tak »antimarksizem« neprimeren in bo v doglednem času sam razpadel. Ti krogi počasi zgubljajo zaupanje v vlado in kakor se govori lahko pričakujemo v Avstriji še velika presenečenja.

Vlada dela na predlogu nove stanovske ustave in se more vsled tega pričakovati, da bo avstrijska republika prva, ki bo prva praktično izvedla papeško okrožnico »Quadragesimo anno«.

Dunaj, 3. maja 1933.

J. J. C.

Ocene

Juš Kozak: *Celica*. — Slovenske poti V. Izdala Tiskovna zadruga. Str. 107. — Za »Santpetrom« je izdal sedaj Juš Kozak nekako zbirko svojih mladostnih doživljajev. Okvir tvori okolje in nastojenje med štiri stene zaprtega mladega idealista predvojnne slovenske generacije. Pred nami se v realističnih barvah razvija vse pisateljevo mladostno življenje, ideje in načrti, ki jih je sodoživljal s svojimi tovariši. Zanimiva so razmišljanja o slovenskih problemih, o katerih se je tisti čas mnogo razpravljalo in se zde nekaterim še danes nedognani. Pisatelj razglablja tudi v svetovno-nazorni smeri, vendar tu ne prav srečno. Silna je zgodba »Vojtre«, ki je človeško gledano skoroda najmočnejše, kar je dosedaj Kozak napisal. Pa tudi kot celota je »Celica« delo, ki očituje Kozakovo elementarno pisateljsko moč. Naj bi zlasti slovenska inteligenca pridno segla po njej. — Sk.

Franca Bevk: *Veliki Tomaž*. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. Str. 236. Bevk piše sila mnogo. Njegov pisateljski genij se kreta v prav različnih socialnih okoljih. Zdi se, da je povsod doma. Vendarle se tudi opaža, da je nekam površen. Če je hotel biti v Velikem Tomažu realističen prikazovalec tolimskih kmetov, se mu je to posrečilo le v neki meri. V tej ljudski povesti kljub nekaterim močnim polrealističnim mestom le še tako močno prevladuje romantika, da ni mogoče govoriti o kaki realistični stvaritvi, kaj šele o kakem naturalizmu. Najbolj izrazit obraz je pač glavni junak — stari Tomaž, a še ta je nekajkrat precej medel, marsikdaj je kar nerazumljiv in nenaturen. Prav njegova

povezanost z zemljo bi ga morala izklesati v čisto jasen lik. Tako pa so mnoge njegove kretneje skoroda neutemeljene. Sicer pa je s to povestjo Mohorjeva družba napravila znaten korak naprej, kar vsekakor pozdravljamo. Prav bi bilo, da bi se premaknila še malo naprej in izločila iz svojih knjižnih načrtov razne omedlnosti in literarno nekvalitetno blago. Saj nismo več v l. 1900. Napak bi bilo misliti, da »neuko« ljudstvo ne mara in ne razume moderne literature. Kako je mogoče, da je ista družba pred desetletji izdajala krasne Cankarjeve novele in povesti, danes pa ponuja ljudstvu včasih že kar prav ničvredno robo. Družba s tolikimi desetletji članov ima v tem oziru naravnost ogromno odgovornost za stopnjo leposlovne izobraženosti — zlasti slovenskega kmetijskega ljudstva. — Kot že rečeno, je ta povest mnogo boljše od drugih, ki so izšle v isti založbi in jo bodo zlasti na kmetih prav vneto brali. Knjigo priporočamo kot eno izmed prav dobrih Bevkovih romanov. — R. S.

Verne Jules: *Dvajset tisoč milj pod morjem*. Založila »Jugoslovska knjigarna«. Str. 292. Cena broš. izvodu Din 28, vezanemu Din 40. — Kar nam opisuje Verne v svojih mnogoštevilnih delih, nikakor ni golo fabuliranje, temveč z res vseobsežnim znanjem nudi v obliki napetih povesti vse dotodanje izsledke znanosti te izsledke pa dopolni potem še z vprav občudovanja vredno fantazijo, ki pa ostaja povsod v mejah možnosti. Pisatelj nas vodi v podmornici »dvajset tisoč milj pod morjem«, kjer vsi zavzeti strmino pred čudeši podmorskega rastlinstva in živalstva. Prepričani smo, da bo našla knjiga vnete bralce.

KULTURNA VPRAŠANJA.

(Kdor ve nanja pravi odgovor, naj ga pove!)

Ali je res, da je sedanja gledališka kriza, o kateri je toliko govorjenja in toliko neumestnih predlogov za njeno rešitev, samo pretveza, ki naj bi s težkimi razmerami prisilila sedanjega upravnika, pesnika Zupandčiča, da sam odstopi s svojega mesta in prepusti na lep način to — baje in najbrž — donosno mesto eksponentu in varovancu ljubljanskega velekapitala, ki je, kakor znano, mnogo večji strokovnjak v ekonomiji in narodnem gospodarstvu kakor pa v umetnosti, kjer ni njegovega imena v nobeni panogi srečal niti kak umetnostni Sherlock Holmes. In ali morda tisti krogi, ki jim je do take izpremembe, mislijo iz ostankov ljubljanskega gledališča napraviti po raznih vzorih če že ne sejma pa vsaj bazar?

Ali je res, da je neki prosvetni inspektor, zadnjič izjavil, da čez trideset let tako ne bo več nobenega Slovenca na svetu in da bi on zase najrajši videl, če bi ga že jutri ne bilo? Kako more, če je to res, vprašamo merodajno oblast, biti na takem mestu človek, ki si iz vse svoje razcefrane šolmašterske duše želi izginotje enega integralnega dela državnega prebivalstva? (Opomba k vprašanju: zakaj nam taki šentflorijanski zeloti ne dajo nikdar sami vzgleda s tem, da bi izginili tja, kamor jim mi vsi tako odkrito želimo: k vragu.)

Ali je res, da znani proletarski in delavski književnik g. Tone Cufar (Februarska noč) priobčuje svojo novo povest v najnovejšem glasilu jugosl. proletarijata »Pohodu« in da je tudi jeseniški poročevalec tega lista? In ali je res, da je v zadregi za naslov svojega avtobiografskega romana, ki bo vseboval med drugim tudi besedo noč ali mrak ali pa vsaj mrk? S. O. S.

SODOBNA PEDAGOGIKA.

Konec maja so po slovenskih srednjih šolah hodili razni visoki odposlanci in nadzirali pouk. To je vse lepo in prav in mora tako biti in se je vsako leto tako godilo, pa ni nikdar nihče imel nič proti. Letos pa je nebo hotelo, da so ti missi dominici svojo nalogo vršili tako, kakor da niso v vsaj relativno kulturni pokrajini Evrope, marveč nekje na dvetretjinsko analfabetskem kontinentu sveta. Med njimi se je spet zelo odlikoval prosluli unitaristični akrobat in kulturno-jugoslovenski žongler iz Zagreba. Ti gospodje so si dovoljevali take stvari: na nekem ljubljanskem srednješolskem zavodu je tak odposlanec zahteval v nižji gimnaziji, da mu morajo učenci, ne pri pouku narodnega jezika, temveč pri zgodovini odgovarjati v srbohrvato-ekavščini. V nekem višjem razredu so mu morali učenci iz latinščine prevajati v srbohrvato-ekavščino. Na nekem privatnem srednješolskem zavodu si je nadzornik vpričo učencev dovolil deliti lekcije profesorju in ga izpraševati zgodovino kakor šolarja-samosrajčnika, mu med predavanjem oporekal razna zgodovinska dejstva, ki so jih po njegovem odhodu učenci sami na podlagi knjige ugotovili za pravilna. Če je to nova šola in nova pedagogika, ne vemo in dvomimo, kakor tudi o tem, ali je tako postopanje res koristno za dvig našega že tako in tako mizernega in razdrapanega šolstva, ki je potrebno res vnetega in požrtvovalnega dela, ne pa eksperimentov. Vsekakor bi v interesu prave narodne vzgoje prosvetno ministrstvo nujno prosili, naj svoje odposlance pouči predvsem o nalogah in odredbah glede narodnega jezika, pri katerih naj se drže predpisanih mej, kakor smo bili tega vajeni še vedno, da ne bodo smatrali dravske banovine in njene mladine kot kolonijo za preskušanje svojih kulturnih utopij in fiksnih idej.

IZ SLOVENSKE LIRIKE.

Znani najbolj kulturno informirani itd. dnevnik dravske banovine »Jutro« je majsko številko »Ljubljanskega Zvona« naznanilo z naslednjo ekvinokcijsko fantazijo: »Ne dvomimo, da bodo čitatelja močno zanimala nove pesmi Antona Novačanana. Že dolgo se oglašava avtor »Hermana Celjskega« tudi kot pesnik. Ta plat njegovega umetniškega udejstvovanja je bila doslej neocenjena, čeprav je Novačan napisal pesmi, ki bi brez njih bila nepopolna tudi najstrožje urejena antologija slovenske lirike. (Podčrtal S.O.S.) Novačanove pesmi so razmetane po raznih revijah: v času, ko nas podjetni začetniki drzno naskakujejo z zbirkami nedonošene poezije, je treba posebej naglasiti dejstvo, da Anton Novačan in Vladimir Levstik še nista izdala svoje lirike, dasi moli tako visoko nad produkte nekaterih pesniških zelencev z »eno ali dvema zbirkami« kakor triglavsko pogorje nad gomilo Janeza Pogačnika.

Najbrž je za marsikoga zanimivo, kaka je ta za vsako še tako strogo urejeno antologijo neobhodno potrebna lirika in do kam lahko pade tudi dvorski poet slovenskih fevdalcev, če začne v senci piramid (Novačan je konzul v Kairu) misliti, da je prerok. Če Novačan že na vsak način hoče biti od liričnega genija obseden, naj nam rajši poda čisto subjektivno-lirično izpoved svoje težavne življenjske poti od namišljenega delavskega voditelja naprej. Če bo to storil iskreno, upamo, da tista njegova lirika ne bo tako nedonošena in tako zvržena, kakor je ta izpod piramid. In da ne bo dokazovala žalostnega dejstva, da če je Kranjec v Ljubljani, je Jugosloven, v Zagrebu Hrvat, v Beogradu Srb, v Sarajevu konglomerat in kar

je najstrašnejše: če je v Kairu, postane lahko vsaj lirični kanibal, kljub vsestranskosti, ki jo v svojih pesmih razodeva na take načine, da moli človeku pod nos hujše od Triglava ali kateregakoli slovenskega vršaca. Primeri te lirične vsestranskosti so pa takile:

Ekonomsko lirika:

Uklepajo nas danes v pjatiletke
in druge gmotne in idejne kletke,
po volji naši ali proti vesti,
zaradi piti in jesti —
iz grma pa, gorečega ob cesti,
preži na nas srditi Sabaot.

(kot davčni iztirjevalec?)

Živinorejsko-astronomska:

Luna je nocoj kot dobra mlekarica,
radodarno z mlekom vse nebo napaja — — —
To bo luna, dobra mlekarica.

Športno-zgodovinska:

Tod njega dni iskal je Mojzes vrelce
in kazal s palico nebeško stran,
ko je dresiral svoje Izraelce,
čez mrtvo pustinjo — za Kanaan.

Kanibalska:

Pod palmo po mesečini
na trati dvoje teles
se zvija v krčih omame
do ciljev svojih nebes (?)

Ona črna je kot panter,
on dolgi beduin —
ona ga s e k a z nohti
on rjove od skomin.

In plešeta divja zamorca
in južna noč žari —
natura, kako si smešna,
še vrag se ti smeji.

(Ob tej pesmi bi mu smeh najbrž prešel.)

Kičarska:

Prvi pesmi je poet sam dal pomenljivi naslov
»Kič«, pa je zato ni treba navajati.

Preroško-literarno-rimoiskalska:

So literarni tati —
ameriški renegati —
so prevejalci —
so spoznavalci —
hinavci —
A tu in tam sedi pokveka, (!!)
ki brez teka
svoje poze prežveka. (?)

Spričo vseh teh strahot svetujemo Novačanu usmiljeno samo eno: naj zdaj, ko ima priliko, pošlje svojo Muzo (diskretno) na obisk v Tutankamenov grob, kjer upamo, da jo bo zadela pravična in zaslužena usoda, kakor že toliko drugih, ki so slovenski liriki neskončno manj škodili kakor ona.

S. O. S.

ODMEVI IZ DOLINE SENTFLORJANSKE.

Sodobni pojmi.

(Iz katekizma raznih nacionalistov, dogmatikov in ideologov.)

Kaj je svoboda? Svoboda je, če smeš delati vse, samo tistega ne, kar bi rad. Kaj je svoboda mišljenja? Svoboda mišljenja je v tem, da smeš misliti samo tisto, kar ti je ukazano. Kaj je svoboda besede? Svoboda besede je v tem, da ne smeš ničesar govoriti.